БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1929 чылда үндезилеттинген

1954
МАРТ
28
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 64 (3001)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

Тараа ажыл-агыйының күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге тарылга шөлдерин шын ажыглаары болгаш тараа культураларының дүжүттүүн дыка бедидери канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг.

(СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалындан).

Часкы тарылгага белеткелди дүрген доозар

СЭКП ТК-ның чоокта чаа эрткен Пленумунуң «Чуртка тараа бүдүрерин улам ыңай көвүдедириниң дугайында база кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыр дугайында» доктаалы болза, ажылчы чоннуң чаагай байдалын улам ыңай соксаал чокка бедидип, ооң доктаамал өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелделерин бүрүн хандырар дугайында Коммунистиг партия биле Совет чазактың талазындан сагыш салыышкынның чаа илерээшкини болур. СЭКП ТК-ның Пленумунуң бо доктаалын бистиң областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, улуг сорук кириишкин-биле болгаш бир эп-сеткилдиг чүүлзүнүүшкүн-биле хүлээп ап, ону амыдыралга чедиишкинниг күүседирин боттарының патриоттуг хүлээлгези деп санап турарлар.

Бүгү көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезини болур тараа ажылын улам ыңай хөгжүдери улустуң хереглел чүүлдериниң күчүлүг көдүрлүүшкүнүнге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болурун ТК-ның Пленуму онзалап айыткан.

Бедик дүжүт дээш, тараа бүдүрүлгезин улгаттырар дээш демиселге эң шиитпирлиг үе часкы тарылга болур. Часкы тарылганы эң эки хуусаада, бедик шынарлыг чорудар төлээде, аңаа колхоз, МТС болгаш совхоз бүрүзү бүгү талазы-биле ыяк белеткелдиг кирер ужурлуг. Часкы тарылгага белеткел дээрге, тракторлар болгаш өске көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң дугайында, үрезин фондуларының уруушкунунуң болгаш арыглаашкынының, тарылга шөлдеринге удобрениелер сөөртүлгезиниң, күштерниң шын таарыштырылгазының болгаш дүжүттүң салым-чаяанын шиитпирлээр өске-даа хемчеглерниң дугайында айтырыглар болур.

Март 20-ге чедир бистиң областа 9 МТС-тер тракторлар септелгезин доосаан. Септекчилерниң күш-ажылын багай организастааның болгаш септелгениң депшилгелиг методун ажыглап шыдавааның түңнелинде, Бай-Хаак МТС тракторлар септелгезин чүгле 76,9 хуу, Кызыл-Мажалык МТС—78,5 хуу, Балгазын МТС—83,3 хуу күүседип, хожудап турарлар. Культиватор, лущильник, сеялка дээн ышкаш кожулда чепсек-херекселдерниң септелгезин кайы-даа МТС бүрүн дооспаан.

Часкы тарылганы чедиишкинниг эрттирери—МТС-тернин трактор паркызының белен, дайынчы байдалындан кол хамааржыр. Ынчангаш арткан тракторларның болгаш кожулда чепсек-херекселдерниң септелгезин МТС, совхоз бүрүзү чоокку хүннерде бүрүн доозуп, септелге талазы-биле күрүне комиссиязының хыналдазынга киирген турары чугула. Ол ышкаш кывар, чаар материалдарның сөөртүлгезин доозар болгаш трактор бригадаларын четчелеп тургузар ужурлуг.

Чөөн-Хемчикте «Коммунизмче орук», Барыын-Хемчикте «Большевик», Бии-Хемде «Кызыл тараачын» болгаш өске-даа чамдык колхозтар часкы тарылгага чедиишкинниг белеткенип, ылаңгыя эки шынарлыг үрезиннер-биле хандыртынып турарлар.

Ооң-биле чергелештир чамдык районнарда көдээ ажыл-агыйының эң чугула кампаниязы болур часкы тарылгага белеткел кончуг оожум чорупт турарын айтыр херек. Эки шынарлыг үрезин фондуларын тургузарының талазы-биле байдал кончуг четпес. Областың элээн хөй колхозтарында чамдык тараа культураларының үрезиннери четпейн турары-биле кады бар үрезиннерниң арыглаашкыны амга чедир эки организастатынмаан. Бай-Тайга районнуң «Дөң-Терек» колхозунуң бир килограмм чиңгетараа үрезининде 3300 кезек бок үнүштер бар болган. Ол районнуң «Тиилелге» колхозунуң лабораторияга хынаан сула үрезининиң бир килограммында бок үнүштерниң саны 14 муң ажып турар болган. Бо байдал ол колхозтарның даргалары эштер Күнгаа, Монгуш-оол оларны амга чедир дүвүретпейн турар.

Ындыг куду шынарлыг үрезиннер Сүт-Хөл, Чаа-Хөл, Өвүр, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның колхозтарында бар болуп турда-ла, МТС-терниң удуртукчулары, партия райкомнары, райкүүскомнар боттуг, тодаргай хемчеглер албайн, хөй санныг эреңгей айтыышкыннар, түңнел чок чугаалар-биле кызыгаарлатынып олурары окта болбас. Ол ышкаш картофель үрезини областың колхозтарында 50 хуу чедир безин белеткетинмээн болгаш ону тыптынып алырының арга хемчеглери чорутунмайн турар.

Дүжүттү бедидеринге бир чугула чүүл удобрение болур. Ындыг турбуже, март 20-ге чедир областың колхозтары өдек сөөртүлгезиниң планын чүгле 41,4 хуу күүсеткен, ооң иштинде Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның колхозтары 30 хуу безин чедирбээннер.

Часкы тарылга—көдээ ажыл-агый чылының эң харысалгалыг үелериниң бирээзи, ону чорудуп турда, бедик дүжүттүң үндезини салдынар деп чүве билдингир.

СЭКП ТК-ның февраль—март Пленумунуң доктаалын күүседири-биле СЭКП Тыва обкомунуң чаа эрткен пленумунуң доктаалында часкы тарылганы чедиишкинниг эрттирерин, кур черлерни шиңгээдип алырын онзалап айыткан.

Ам часкы тарылгага чедир каш санныг хонук арткан. Үрезиннер арыглаашкынын, куду шынарлыг үрезиннерни солуурун, картофель болгаш ногаа культураларының үрезиннерин тыптынып алырын, ирик-өдектиг саважыгаштар белеткээрин, тарылгага кирер чепсек-херекселдиң септелгезин, өдек сөөртүлгезиниң планың күүседирин, хову ажылының бригадаларын четчелеп тургузарын, тарылганы чорударының ажылчын планын чогаадып тургузарын болгаш өске-даа хемчеглерни эң чоокку хүннерде доозар херек.

Тарылганы чедиишкинниг белеткеп чорударынга бүгү байдалдарны күрүне тургускан. Бисте четчир техника бар. Ам агрономнар чүгле МТС-терде турар эвес, харын колхозтарда шуут ажылдап турар. Амгызы ышкаш ындыг таарымчалыг байдалдар кажан-даа турбаан.

Ам ажылдың чедиишкиннерин партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының шуут колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга организастыг, политиктиг ажылы шиитпирлээр. Колхозтарга, МТС-терге ниити айтыышкыннар, дужаалдар-биле эвес, азы ол черлерде херектиң байдалын чүгле өөренип, билип алыры-биле эвес, а боттуг ажыл-херек-биле дузалажыр херек. Ылаңгыя хожудап турар колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтарже онза кичээнгейни салыры чугула.

Партия организацияларының сорулгазы болза, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларның үезинде агитация ажылының чыгдынган дуржулгазын ам часкы хову ажылдарынче угландырып, бүгү агитас-массалыг ажылдарны, социалистиг чарышты улам калбартыры болур.

1954 чылды көдээ ажыл-агыйның күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң чылы болдурар сорулганы партия салган. Тарылгага белеткелди дүрген доозары болгаш хову ажылдарын организастыг чорудары—бо улуг сорулганы шиитпирлээринге эң чугула базым болур.

БИСТИҢ ОБЛАСТА

Немелде төлевир

Ниитиниң малын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң малчыннары багай эвес ажылдап турар. 1953 чылда малдың чаш төлүн бүрүн камгалап доруктурган мурнакчы малчыннарга колхозчуларның ниити хуралындан немелде төлевирни тывыскан. Чижээ, чылгычылар С. Сарыг-оол, Сымчаан оларга 140—140 килограмм тарааны, саанчылар Бодалгага 150 литр сүттү, Лебедевага 50 литр сүттү, Чипчикейге 48 литр сүттү, ол ышкаш хойжулар Книн-Тарыма, Калзаң болгаш оон-даа өскелерге 1—1 хойларны немелде төлевирге берген.

Малдың продуктулуун бедидер дээш

Малдың бедик продуктулуун чедип алыр дээш Улуг-Хем районда «ҮТКА-ның 25 чылы» совхоз багай эвес ажылдап турар. 1954 чылда сүт, саржаг белеткээриниң планын ажыр күүседир дээш мыйыстыг бода мал фермазы февральда сүт саар планын 147,3 хуу күүсеткен.

Саанчылар сүт саар нормаларын ажыр күүседип турар. Чижээ, Сереп 180 хуу, Шаравии биле Дыртына 140—150 хуу күүсеткен. Бызаа ажаакчызы эш Шильестьява бызааларның ажаалга, чемгерилгезин эки тургузуп, дүн-хүнде немээр деңзизин 750 грамм чедирип турар.

Школага оттулар ыяш

Школага оттулар ыяш болгаш тудуг материалдары белеткээри-биле чоокта чаа бир дыштаныр хүнде Өвүр районнуң Саглы эге школазынга массалыг шеф болган. Аңаа хөй санныг колхозчулар, школа башкылары болгаш школаның ажылчыннары кириишкеннер.

Түңнелинде тудугга хереглээр 88 чудукту суурда эккеп дүжүрген болгаш 44 кубометр оттулар ыяшты школа хериминде сөөрттүп тургускан. Бо шефке херээжен колхозчулар Чензекмаа, Көкүн, Докпак-кыс олар мурнакчылар болганнар.

„Ленин оруу" колхозта

«Ленин оруу» көдээ ажыл-агый артели Барыын-Хемчик районда дээре колхозтарның бирээзи. Ажылының эрткен чылдагы дуржулгазын ажыглавышаан, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерлиг болурунга колхозчу ишчилер чүткүлдүг ажылдап турар.

Тудуг бригадазы тайгада 3000, оон аңгы машина оруунда 2740 чудуктарны белеткээн, а колхоз төвүнде 500 ажыг чудуктарны эккеп алган. Моон-биле кады ол бригада социалистиг чарышка алган хүлээлгезин күүсеткен: чурттаганың 4 бажыңнарын дооскан, пилорама болгаш чаа электри станциязы ам ажыглалда киргилээн.

Часкы хову ажылынга белеткел база багай эвес чоруп турар. Үрезиннерни четчелеп, арыглап алган. Ол ышкаш 8 андазыннар, 28 илиирлер септетинген, хөрзүннүң үнүштүүн бедидеринге 48 тонна өдекти шөлдерде төккен.

Мурнакчы тудугжу

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң тудуг бригадазында эш Делгер-оол колхозтуң мурнакчызынга санадып, кызымак ажылдап турар. Ол 1954 чылда мал кажаазы тудар 405 чудукту тайгада кезип, чонуп белеткээн. Эш Делгер-оол чүгле февраль айда 80 ажыг күш-хүнү ажылдап алган.

Бистиң чуртувуста күш-ажылдарның, хүндүлелдиң болгаш маадырлыг чоруктуң херээ деп чүвени эш Делгер-оол эки билир.

Чуртка тараа бүдүрерин улам ыңай көвүдедириниң дугайында база кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының дугайында

1954 чылдың февраль 23-те СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткели

(Уланчызы. Эгези № 63 (3000) «Шында»).

Совхозтар министерствозунуң системазында кайы-хире үй-балай чүвелер дендээн дугайын чылгы заводтарының ажылының практиказындан хөй санныг фактылар база херечилеп турар.

ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунуң бо заводтарынга төп-кара хөрзүннүг областарның, Соңгу Кавказтың, Поволжьениң, Украинаның, Сибирьниң болгаш Казахстанның районнарында 4,2 миллион га черни быжыглап берген. 1952 чылдың төнчүзүнде чылгы заводтарынга 100 га көдээ ажыл-агый черлеринге санаарга үрелиг чылгы мал чүгле 2,7 баш, мыйыстыг бода мал—1,5 баш, саар инек—0,3 баш, хой—11,5 баш, а 100 га тарылга черинге хаваннар—3 баш онаажып турган.

1952 чылда чылгы заводтарынга 100 га көдээ ажыл-агый черлеринден тарааны—84 центнерни, сүттү—5 центнерни, тодаргайлаарга бир гектардан 5 литрни, мыйыстыг бода малдың соканда деңзизи-биле эьдин—0,7 центнерни, хой эьдин—0,3 центнерни, дүктү—0,4 центнерни, хаван эьдин 100 га тарылга черинден 2,3 центнерни алган турган. Ындыг тура-ла чылгы заводтары 1952 чылда күрүнеден 838 муң пуд мал чеми тарааны, шишкиндини болгаш холуксаалыг чемнерни алганнар.

А чылгы заводтарының директорларында коммунистер-ле ажылдап турар чүве боор оң, олар хуралдарга чүве чугаалап, партияның шугумун чүүлдүгзүнүп, коммунизмни тургузар дээш демисежирин даңгыраглап турарлар. Ынчалза-даа ындыг «демисел» шарының мыйыстарының кырынга олуруп алган, мен база-ла «чер аңдарып турдум» дээр сээктиң дугайында суралгыг басня ышкаш сагындырар чүведир ийин. Ынчангаш чылгы заводтарының хөй-хөй удуртукчулары күрүнениң мойнунда олуруп алган «бис база-ла чер аңдарып турар бис!» деп алгыржып турары бо ышкажыл.

Бо «чер аңдарыкчылары» дааскан ажыл-херек дээш харысалганы бодавастай бергеннер. Олар чүнүң-даа дугайында дүвүревейн, сагыш амыр кайгамчыктыг чурттап олурарлар. Оларның үлүг-хуузунда шөлү Кочубейнин ышкаш карак четпес. Пушкинниң мындыг шүлүүн сактып көрүңер:

> «Алдарлыг бай Кочубейниң
> Ажык шөлү карак четпес;
> Хамык аскыр чылгы сүрүү
> Хайгаарал чок сула чоруур».

Пушкинниң «Полтавазының» үезинде ындыг турган. Ындыг байдал ам бистиң чылгы заводтарывыста база көстүп турар. Ынчалза-даа амгы кочубейлерде карак четпес ховулардан аңгыда, чиик машина-даа, хөөлбек-даа, ол хөөлбекте балык-даа бар. Оларда шупту чүве бар, чүгле ылаптыг ажыл чок, ажыл-херекке ынакшыл чок. Ажыл-агыйны канчаар чорударын билбес болгаш күзевейн турарлар.

Ол бужар чорук-тур, ону дораан-на узуткаар херек! Бир эвес чылгы заводтарының ажыглавайн турар черлерин аңдарып, ол черлерге кызылтасты болгаш өске-даа культураларны тарыыр болза, чурт хөй немелде тарааны алыр. Бо болза, чижээлээрге, Краснодар крайда, Кировоград болгаш өске-даа областарда тараа өстүреринге эң эки черлер чылгы заводтарының эргезинге тургаш, херек кырында халас барып турары кемниг үүлгедиг эвес деп бе ынчаш.

Эштер, чүге ындыг болуп турарыл? Бисте совхозтарның министри-даа, ооң оралакчылары-даа бар, министерствода янзы-бүрү кол эргелелдер-даа, тускай эртемниглер-даа бар. Оларга бо чорук көзүлбейн турар бе ынчаш? Кандыг бир лаборотория дамчыштыр «ажыдыышкыннар» кылып олурган херээ чүл ынчаш? Бодунуң хүлээлгелерин шынчы ак-сеткилдиг көрүп турар анаа бөдүүн кижиге-ле ындыг чергелиг мелегей чорук илдең апаар.

Ындыг кижилерни сойгалап илередир, оларны улустуң өнчүзүнүң сэмчыгдакчылары, бистиң чуртувустуң чонунга хөй санныг продуктуларны алыр дээш демиселди моондактап турар ак-сеткилдиг эвес ажылдакчылар кылдыр ниитиниң мурнунга көргүзер херек.

Совхозтар боттарының байлактыг аргаларын утаангыр ажыглаар болза, чүгле тараа болгаш өске-даа культураларны эвес, харын база мал ажылының продукциязын бүдүрерин улуу-биле көвүдедип болур. Ынчалза-даа чурт совхозтардан мынчага чедир эвээш эьт, сүт, дүктү ап турар.

Совхозтар 100 га көдээ ажыл-агый черлеринге санаарга, күрүнеге сүттү чүгле 23 центнерни, эьтти соканда деңзизи-биле 5 центнерни болгаш дүктү 45 килограммны дужаап турар.

Хаваннарның немелде чемгерилгезинге херектиг картофельди болгаш кукурузаны тарып өстүреринге улуг аргалар бар турар Соңгу-Барыын чүктүң, төп-кара хөрзүннүг эвес куржагның, Белоруссияның, Поволжьениң, Соңгу Кавказтың районнарында совхозтарда хаван эьдин бүдүрерин кандыг-бир хире черге-биле чүгээр деп санап болбас.

Совхоз продукциязының бот-үнези ам-даа бедик. Ылаңгыя хаван эьдиниң бот-үнези улуг. Чүге дээрге, совхозтар сөөртүп эккеп турар улуг өртектиг концентрастаан чемнер-биле хаваннарны семирти чемгерип турар. Ол сорулгага картофельди ылаңгыя кара-хөрзүннүг эвес куржагда, а мурнуу чүктүң ховулуг районнарынга—кукурузаны дендии кызыгаарлатынган хемчээлдер-биле ажыглап турар.

Ындыг чергелиг четпестер өске министерстволарның совхозтарының, чижээлээрге, Аъш-чем бараннарының үлетпүрүнүң министерствозунуң совхозтарының ажылында база бар.

Ол министерствода техниктиг культураларны бүдүреринге совхозтарны чигир, спирт, крахмал кылыр болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң өске-даа заводтарының зоналарында тургускан. Бо совхозтар техниктиг культураларны, ногааларны болгаш картофельди хөйү-биле бүдүрер ужурлуг турган. Ынчалза-даа ол болбайн турар. Тарылга шөлдеринде техниктиг культуралар чүгле 11 хуу, тараа культуралары—44 хуу, а мал чеми культуралар—41 хуу, ооң иштинде хөй чылдыг сигеннер—25 хуу болуп турар.

Аъш-чем бараннарының үлетпүрүнүң министерствозунуң совхозтарында тарылга, шынаалар болгаш одарлар черлериниң 100 га бүрүзүнге онаажыр малы эвээш болуп турар. Ында 100 га көдээ ажыл-агый черлеринге мыйыстыг бода мал чүгле 17 баш, ооң иштинде саар инектер 5 болгаш 100 гектар тарылга черинге 18 баш хаваннар онаажып турар. Бо министерствонуң совхозтары көдээ ажыл-агый черлериниң 100 га бүрүзүнден күрүнеге 112 центнер сүттү болгаш эьтти соканда деңзизи-биле 19 центнерни дужаап турар.

Аъш-чем бараннарының үлетпүрүнүң министерствозунуң совхозтары мыйыстыг бода малды аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң артынчылары биле немей чемгерер херекти багай хөгжүдүп турар. Ол аргаларны Совхозтар министерствозунуң совхозтары база-ла ажыглавайн турар, олар күрүнеге чыл келген санында-ла арган малдарны дужаап турар. Оон туржук Совхозтар министерствозу багай деңгелдиг малдарны дужаарын аңаа чөпшээрээр кылдыр чазак чөринден хөй удаа дилеп турган.

Бисте эьт белеткелиниң багай чоруп турарын демдеглээр херек. Белеткээн мал ону согар черге чедиргиже чедир деңзизин болгаш деңгелин хөйү-биле чидирип турар, ооң түңнелинде деңзи, эьт болгаш кеш шынарының талазы-биле улуг чидириглерни болдуруп турар.

Өске талазында үнелиг чемнерниң—жом, барда, мязга болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң өске-даа артынчыларының аажок улуг чидириглерин болдуруп турар. Шишкиндини болгаш жмыкты ажыл-агыйжы эвес ажыглап турар.

Колхозтардан кээп турар жомну малдың семирти чемгерилгезинге эки ажыглаары эргежок чугула. Семирти чемгерериниң базаларлыг болур херек, оларны шишкинди, жмых, жом, мязга болгаш барда-биле хандырар. Семирти чемгерилгени организастап тургаш, бедик шынарлыг эьттиң улуг немелде деңзизин ап, кештиң шынарын экижидип болур болгаш оон-даа ыңай.

1953 чылда аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге үнелиг аъш-чемнер артынчыларын (жом, барда, мязга болгаш өске-даа) 2 миллион тонннаны чидирген турган, олар боттарының хоолузунуң талазы-биле 242 муң тонна тараага деңнежип турар.

Столоваяларның болгаш хоорай кухняларының аъш-чем артынчыларын хаваннарны семирти чемгереринге багай ажыглап турар. Столоваялар, санаторийлер, уруглар бажыңнары, эмнелгелер, шериг кезектери болгаш өске-даа черлер боттарынга хаваннарның семирти чемгерилгезин чоруткан турар кылдыр бо ажылды организастаар херек. Семирти чемгерилгеден кирип турар эьтти организациялар болгаш албан черлери боттарының ажылдакчыларының чемненилгезин экижидеринге ажыглазыннар. А материалдыг сонуургалды тургузар төлээде семирти чемгерилгеден алган эьтти чемненилгеге бот үнези-биле үндүрүп берип турза чогуур.

Совхозтар болза, тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге дужаарын эң кыска хуусаада ийи катап, харын ийи катаптан элээн ажыг көвүдедир ужурлуг, олар херек кырынга бедик орулгалыг болгаш үлегерлиг ажыл-агыйлар болуп шыдаар болгаш болур-даа ужурлуг.

Эң чоокку ийи—үш чылдарда совхозтар тараа дужаалдазын бети дээрге-ле 500 миллион пуд чедирер болгаш моон-биле күрүнеге дужаар эьт, сүт болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларының санын көвүдедир. Бо болза, совхозтар ажылдакчыларының алдарлыг херээ болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ Конституциязының 55-ки чүүлүнге үндезилээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң дөрткү чыылдазының бирги сессиязын 1954 чылдың апрель 20-де Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президимунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль.
1954 чылдың март 24.

Көдээ ажыл-агый органнарының ажылының дугайы

Эштер! МТС-терни, колхозтарны болгаш совхозтарны удуртурунда улуг четпестер ТК-ның эрткен Пленумунга илеретинген турган. Пленум болганындан бээрги үениң дургузунда ажыл-херектиң байдалын бис ханызы-биле өөренип, көдээ ажыл-агыйның чамдык адырларынга сандараашкынның чаа-чаа фактыларын илереткен бис, ол дугайын бо Пленумга мен чугааладым. Бо талазы-биле чогум кым буруулугул, ынчаш? Хамыктың мурнунда ажылдың ол чугула участогунга турган удуртукчулар буруулуг.

Совхозтарны удуртурун эш Скворцов үр үеде баштап келген. Ам силер ооң удуртулгазының түңнелдерин көрүп турар-дыр силер. Чамдык совхозтарда черни ажыл-агыйжы эвес ажыглап турар, ооң ужурунда көдээ ажыл-агыйның хөй санныг продукциязын чурт чедир албайн турар. Эш Скворцовка идегээн турган, ынчалза-даа ол херек кырында өөдежок организакчы болгаш алызын көрбес ажылдакчы болган. Бо чорук аңаа алдарны бербес. Бо фактылардан эргежок чугула түңнелдерни кылыр херек. Эш Скворцов ындыг идегелди моон соңгаар ажыглап шыдаар деп бе. Совхозтар министриниң бирги оралакчызы тургаш, байдалды ол эдип шыдаар бе дээрзинге улуг чигзинигни болдуруп турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

Ынчаарга хамык ужур чүгле совхозтарда болгаш эш Скворцовта эвес. Хөй-хөй районнарга чер ажыглалын шын эвес болдурган ССРЭ-ниң Күрпланының чамдык ажылдакчылары болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң удуртукчулары бо талазы-биле буруулуглар. Көдээ ажыл-агыйда ажыл-херектиң байдалын олар чазакка болгаш Төп Комитетке чогуур өйүнде илеткээр, соңгаарлатынмас айтырыгларны тургузар, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин улгаттырары дээш демисежир хүлээлгелиг турганнар. Шынында олар хөй нуруузунда четпестерни чажырып чаап келгеннер.

Планнаашкында частырыгларның улуг буруузу Күрпланның даргазының көдээ ажыл-агый айтырыгларын эргелеп турар оралакчызы эш Демидовка база ССРЭ-ниң Күрпланының көдээ ажыл-агый планнаашкын эргелелиниң начальниги турган эш Дмитриевке онаажыр апаар. Тараа культураларының тарылгазы колхозтарга, ылаңгыя совхозтарга илезибиле кызырлып турганын Демидов болгаш Дмитриев олар көрүп турганнар, ынчалза-даа олар ол чорукка удур чүгле хөлзеп үнүп келбээн эвес, а харын ындыг шын эвес күрүнеге удур практиканы идепкейлиг-биле деткип, боттандырып турганнар. Күрпланның ажылдакчылары «Шынап-ла, ол дээрге ёзулуг-ла үй-балай чорук-тур» деп ам чугаалап турарлар. Ынчаарга, ол үй-балай чорук эштер Демидов, Дмитриев оларның белеткеп турганы планнарга көрдүнүп турган-на болгай. Ол ажылдакчылар болза, сиген тарылгалыг система ажыл-агыйжы ажык бербейн турган районнарга сиген тарылгалыг системаны нептередириниң идепкейлиг боттандырыкчылары турганнар, ол чорук тараа культураларының тарылга шөлүн элээн кызырарынга болгаш тараа ажаап алырын эвээжедиринге чедирген. Эш Демидов, ылаңгыя эш Дмитриев шын эвес планнаашкынга удур чүве чугаалаан кижилерге хорадап, тарылга шөлдериниң тургузуун өскертирин дагзып турганнар. Эш Демидов, Күрпланга ажылдап тура, бодунуң чазыгларын эдип шыдаар бе, кандыгыл дээрзи чигзинчиг-дир.

Көдээ ажыл-агый министри эш Бенедиктовтуң шын эвес аажызының дугайын чугаалаар херек. Эш Бенедиктов агроном кижи болгай, бодун ол оперативтиг болгаш принципиалдыг ажылдакчы кылдыр көргүскен. Ол чазыгларже чогуур өйүнде ол канчап черле кичээнгей салбайн, оларга удур хөлзеп үнмейн барганыл? Ону бюрократизм сора берген боор.

ССРЭ-ниң совхозтар министри эш Козлов бо частырыглар талазы-биле оон-даа артык буруулуг. Ол дээрге, ук эрге-дужаалга каш-ла айларда ажылдап турар, аныяк министр-ле болгай дижирин чадавас. Ынчалза-даа, ол мооң мурнундагы ажылга тургаш-ла көдээ ажыл-агыйга дорт хамаарылгалыг болуп, Күрпланга-даа, Көдээ ажыл-агыйның министерствозунга-даа, Совхозтар министерствозунга-даа база көдээ ажыл-агыйның эртем албан черлеринге-даа көдээ ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлээринге шуут саъдарлыг болуп турган.

Бистиң ажылывыста четпестерни шиитпирлиг-биле илередип, көдээ ажыл-агый органнарының ажылын үстүнден адаанга чедир экижидер херек. Аңаа хамаарыштыр, партия биле чазактан көдээ ажыл-агый органнарында ажылды дааскан бүгү ажылдакчыларның харысалгазын хамыктың мурнунда бедитсе чогуур.

Көдээ ажыл-агый органнарының ажылын эде тургузарының сорулгазын сентябрь Пленуму салган. Сөөлгү үеде Көдээ ажыл-агый, Совхозтар база Белеткелдер министерстволарын эде тургузарын чоруткан. Ынчалза-даа ол болза, ажыл-херектиң чүгле улуг эвес кезээ-дир. Ол министерстволарның штаттары элээн кызырылган-даа болза, оларның аппарады ам-даа улуг болгаш ажылының стили шоолуг эвес өскерилген.

Министерстволарның удуртукчу ажылдакчылары амдыгаа чедир-ле МТС-терден, колхозтардан, совхозтардан хоорук болгаш чер-черге эвээш барып турарлар. Совхозтар министерствозунуң болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң хөй-хөй удуртукчу ажылдакчылары эрткен Пленумнуң сөөлүнде чаңгыс-даа совхозка болгаш колхозка барбаанын орта деп көрүп болбас. Чаңчыга бергени-биле кудуку ажылдакчылар көдээ үнүп турар болгаш ол үнүүшкүннер безин чүгле чүзүн-баазын фактылар чыыры-биле болгаш эренгей хыналда кылыры-биле өйлежип турар. Ажылдакчылар областарга, районнарга чорааш, чогум чүнү кылганын министерстволарда кончуг ховар сонуургап турар.

Чер-черге удуртулганы амдыгаа чедир-ле колдуунда директивалар, дужааалдар чорудар арга-биле боттандырып турар. Ынчаарга МТС-ке, колхозка, совхозка ажылды канчаар организастаза дээрел дээрзин удуртукчу ажылдакчыларның хөй кезии билбес болгаш билирин безин күзевейн турары мыраңай шыдажыр аргажок. Олар бүгү-ле айтырыглар талазы-биле бүгү-ле районнарга болгаш колхозтарга директиваларны берип шыдаар деп база ажылды экижидеринге оларның директивалары четчир деп санааш, олар боттарының күжүн эмин эртир улгаттыр көрүп турарлар. Шак ындыг бот идээргелден ойталап, организакчы ажылды улуу-биле чорудуп, бүдүрүлгеде—колхозтарда, МТС-терде болгаш совхозтарда кижилер-биле үргүлчү ужуражыр херек.

Министерстволарның аппарадын кызырар ажылды мооң соңгаар-даа чорудары, ажылдакчыларның чамдыызын практиктиг ажылче чорудары эргежок чугула. Амыдыралдан чыъдып калган болгаш бюрократсый берген чамдык ажылдакчыларның орнунга машина-трактор станцияларын, колхозтарны, совхозтарны удуртуп шыдаар мурнакчы кижилерни чер-черден алза чогуур. Ажыл-херек оортан экижиири чугаажок.

Чүгле көдээ ажыл-агый органнарында эвес, бүгүле черлерде бюрократизм-биле болгаш ажыл чылзыр чорук-биле эң-не шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Партия болгаш күрүне аппарадының ажылында четпестерниң дугайын маңаа шуптузун чугаалавас мен, чүге дизе, ол дугайы партияның Төп Комитединиң чоокта чаа үндүрген шиитпиринде чугаалатынган болганда, ол шиитпир-биле силер шуптуңар таныткан боор силер.

Аппараттың ажылында частырыгларны болгаш четпестерни шиитпирлиг илередип, канцеляр-бюрократтыг удуртулганың ажыл-херекке хоралыг практиказын узуткап, бистиң кадрларывысты ажыктыг ажыл-херекче шилчидери биске чугула. Ооң-биле кады күүселдениң хыналдазын бүгү хемчээл-биле күштелдирип, кадрларның шын шилилгезин болгаш таарыштыр тургузулгазын хандырып, бүгү ажылдакчыларның харысалгазын бедидер херек. Аппаратты кызырар болгаш ооң ажыл-чорудулгазын экижидер талазы-биле ажылды база уламчылаары эргежок чугула.

Бо ажылды шураашкын-биле шиитпирлеп болбазы билдингир. Чүгле саазын-биле ажылдап чаңчыккан болгаш саазын чокка чурттап шыдавас бюрократтарның шыңгыы удурланыышкынынга борта таваржыр апаар бис дээрзин барымдаалаар херек. Бис чүгле шиитпир үндүрүптеривиске бюрократтар болгаш ажыл чылзырлар черниң арнындан аъштаалып калбас. Улуг хоралыг чорук болур бюрократизмни дазылындан тура тырттар талазы-биле кызымак, шыдамык, сыныш чок ажыл негетинер. Бо ажыл-херекче бүгү-ле партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларын киирер херек.

Эргелелдерниң тус-тус кезектерин бүдүрүлгеже чоокшулатсывысса чогуур. Украинага республиканың Кара металлургия министерствозун тургузар дугайында чазак чоокта чаа шиитпир үндүрген. Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди-биле болгаш УССР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле сүмелешкенин ёзугаар ол министерствонуң турар черин Киевке эвес, а Днепропетровскиге болдурары чогумчалыг кылдыр көрдүнген. Украинага республиканың Хөмүр даш үлетпүрүнүң министерствозун база тургузар деп бодап турар. Украинаның республика организацияларының саналын ёзугаар ук министерство Донбасстың төвүнге турар кылдыр, ону Киевке эвес, а Сталинога азы Артемовскиге тургусса чогуур. Хамааты дайынның сөөлүнде В. И. Лениннiң саналын ёзугаар хөмүр даш үлетпүрүнүң эргелелиниң төвү Артемовск хоорайже көжүртүнгенин маңаа сактып чугаалаары таарымчалыг.

Сөөлгү чылдарда хөй-хөй кол эргелелдер боттарының удуртса чогуур бүдүрүлгелеринден аңгыланган, Москвада мөөңнежип келгеннер. Мурнуу бассейнниң болгаш Соңгу бассейнниң балык үлетпүрүнүң Кол эргелелин Москвада эккеп тургускан, Аъш-чем барааннар үлетпүрүнүң министерствозун ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа эткен. Ынчангаш ол эргелелдиң ажылдакчылары Москвага олуруп алгаш, моон боттарының «саазын четкилерин» ынаар шывадап тургулааннар.

Ынчаарга ажыл-херекке ажыктыг болур кылдыр бүдүрүлгеже чоокшулатса чогуур шак ындыг кол эргелелдер ам-даа чеже болгу дегил! Ол ажылдарны көдээ ажыл-агый органнарынга-даа база чорудар херек.

Чижек кылдыр ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозун ап көрээлиңер. Ында каракуль хойлар өстүрер совхозтарның Кол эргелели бар. Ындыг совхозтарның эң хөй кезии Узбек, Туркмен, Таджик болгаш Казах республикаларда туруп турар. А ол совхозтарның кол эргелели кайда туруп турарыл? Москвада. Ону үстүнде айыткан республикаларның кайы бирээзинге тургускан болза эки болур турган эвес ыйнаан? Ол-ла министерствонуң луб бүдүрер совхозтарының трестизи Москвада турар, а трестиң совхозтарының хөй кезии Киргиз болгаш Казах республикаларда туруп турар.

Чок болза, Россий Федерациязының Совхозтар министерствозун ап көрээлиңер. Москвада министерствонуң Төп аппарадында Приморье, Хабаровск, Красноярск крайларда, Иркутск, Чита областарда тургустунган совхозтарны удуртур ужурлуг. Чөөн чүк совхозтарының Кол эргелели бар. Москвада Барыын Сибирь совхозтарының Кол эргелели туруп турар. Чөөн чүк совхозтарының Кол эргелелин Иркутскиге дижик, а Барыын Сибирь совхозтарының Кол эргелелин, чижээлээрге, Новосибирьскиге тургускан болза эки болур турган эвес ыйнаан? Ындыг хемчег кол эргелелдер ажылдакчыларының совхозтарга хөй катап барып, оларның амыдыралын өөренип көрүп, ук черлерден үнген негелделерге харыылаар арганы бергей эртик. Бодунуң ээлчээнде совхозтар болгаш трестилер ажылдакчылары кол эргелелге хөй катап барып болгайлар эртик.

Ындыг чижектерни өске-даа министерстволардан эвээш эвести көргүзүп болур. Эргелеп баштаар органнарны бүдүрүлгеже чоокшуладып, удуртулганы экижидер сорулга-биле кол эргелелдерни болгаш трестилерни таарыштыр тургузарын эде көөрү эргежок чугула.

Көдээ ажыл-агыйның удуртулгазын экижидериниң херээнге чугула черни көдээ ажыл-агый пропагандазы, мурнакчы дуржулганы шиңгээдир ажыл эжелеп турар дээрзин база катап сагындырар херек. Сентябрь Пленумунуң соонда эртемниң чедиишкиннерин болгаш көдээ ажыл-агыйда мурнакчы дуржулганы пропагандалаары элээн экижээн. Ынчалза-даа бо талазы-биле кылдынган ажыл ам дээрезинде эвээш.

Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш көдээ ажыл-агыйның чер-черде хөй-хөй органнары чаа аргаларны болгаш методтарны колхоз бүдүрүлгезинге шиңгээдип киирер ажылга эргежок чугула оперативтиг болгаш шудургу чорукту көргүспейн турарлар, мурнакчы дуржулганы багай түңнештирип турарлар, ооң чылдагаанындан көдээ ажыл-агый пропагандазы хөй таварылгаларда тодаргай эвес, эренгей хевирлиг болгаш амыдыралдан хоорук болуп турар.

Чурттуң янзы-бүрү районнарының зона аайы-биле онзагай байдалдарын барымдаалап, мурнакчы колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның чедиишкиннериниң дугайында номнарны, брошюраларны, плакаттарны ам-даа эвээш үндүрүп турар, а үнүп турар номнар, брошюралар кыры-биле бижитингени ховар эвес болгаш мурнакчыларның ажылының методтарын тодарадып көргүспейн турарлар.

Эртем-шинчилел институттарының ажылының дугайын тускайлап чугаалаар херек. Совет көдээ ажыл-агый эртеми социалистиг чер ажылының хөгжүлдезиниң херээнге дыка алдар хавыялыг болуп турар. Совет эртемденнер бүдүрүлгеге калбаа-биле шиңгээтинип турар хөй ажыктыг ажыдыышкыннарны кылганнар. Чуртта эртем ажылдакчыларының хөй санныг кадрлары өзүп үнген.

Ынчалза-даа эртем албан черлерин удуртур ажылда эвээш эвес улуг четпестер барын миннир херек. Хөй-хөй институттар болгаш дуржулга станциялары, колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтар-биле ам-даа сула харылзажып турарлар. Чамдык институттарда эртемче чагдынып кирип келгеш, практиктиг ажылга баксырап баткан кижилер ажылдап турар. Чижек кылдыр, көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң херээнге эвээш эвес хораны чедирген демги-ле Дмитриевти ап көрээлиңер. Дмитриевти Күрпланда ажылдан хостаан соонда мурнуу чүкте МТС-терниң кайы бирээзинче азы совхозче ажылдап чоруурун аңаа сүмелээннер, ол черге Дмитриев практикадан Херсон обласка, чижээлээрге, холумак сиgеннерниң бедик дүжүдүн ап болур бе дээрзинге бүзүреп болур турган. Ынчалза-даа ол оон ойталааш, эртемнер Академиязының докторантуразынга кирип алган, оон академик Т. Д. Лысенконуң авыралын ажыглааш, биология эртемнериниң докторунуң эртем адын алырын оралдажып турган. Экономика институдунга ажылдап тура, бо эртемден хевирлиг кижи маадыр шинчилиг чоруп турар болгаш көдээ ажыл-агыйны канчаар чорудар дугайында кижи болганын сургап, университетте лекциялар номчуп, сөс-биле эртемни «байыдып» турар. Бистер кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыр дугайында айтырыгны чаа-ла чугаалажып турувуста, а эш Дмитриев дээрге ол айтырыг талазы-биле лекциялар номчуур дээш далажып турар-дыр. Бистиң эртемивис ындыг «эртемден» ирейлерден дуза албас дээрзи билдингир.

А мындыг чижек чаңгыс-ла деп бе? Боттарын эртем ажылдакчылары деп адап чоруур, а эртемге кандыг-даа хамаарылга чок ийи-чаңгыс кижилер таваржып тургулаарын кандыг дээрлен.

Эртемниң албан черлеринче хөй кичээнгей салып, эртем ажылдакчыларынга дуза көргүзери эргежок чугула, а эртемниң албан черлеринче душ боop киргеш кандыг-даа дуза бербейн турар кижилерни үндүр санаар херек.

Эртемниң албан черлериниң ажылының утказынче хүн-бүрү ханылап кирбишаан, оларның кайда тургустунганын база көөр херек. Бир эвес кичээнгейлиг көөр болзувусса, мында база-ла эвээш эвес катырынчыг таварылгалар барын көре бээр бис.

Чигир свёклазын колдуунда Украинада болгаш кара-хөрзүннүг төп зонаның мурнуу районнарында өстүрүп турар, а свёкла тарыыр хову ажылының эртем-шинчилел институду Москва чоогунда, Ленин районда туруп турары билдингир болгай. Ол институттуң Москва чоогунга турганының эргежок чугулазы бар бе? Кандыг-ла болду. Чамдык ажылдакчылар эртемниң сонуургалдарын удуртулга болдурбайн турарындан ол институт ында туруп турар чадавас боор.

Мында, бо Москва чоогунда азырал ары ажылының институду туруп турар. Хөөкүй арыларны! Олар шуптузу химия заводтарының ыжынга каксып турарлар, а арылар ышка кончуг хөңнү чок дээрзи силерге билдингир болгай. Ынчалза-даа арыларның сонуургалдары-биле ажыл-херектиң сонуургалдары ук институттуң удуртукчу ажылдакчыларының сонуургалдарынга удурланышкак чорукка кирип турар. Оларда ары чигириниң чыылдазы шоолуг эвес, ынчалза-даа география талазы-биле Москваже чоок турары ук удуртукчуларга черле боор болур, олар найысылалдың магазиннеринде өскээртен сөөртүп эккелген ары чигирин немей садып ап болурлар-ла болгай. Бир эвес институт өске обласка турган болза, арыларның байдалы дээре турбас ирги бе? деп айтырыг салдынып турар.

Оон ыңай. Эфир-үстүг культураларның эртем-шинчилел институдунуң Москвага турары кандыг ужур-утказыгыл? Үстүг культураларны болбаазырадыр ажыл колдуунда-ла мурнуу районнарда мөөңнетинген-не болгай.

Бо херекче кол кирип, байдалды эдер херек, эштер. Көдээ ажыл-агыйның эртем институттары болгаш дуржулга станциялары ук институттуң азы дуржулга станциязының шинчилеп турар культураларын колдут болбаазырадып турар зоналарга таарыштыр тургустунган турар ужурлуг.

Бистиң чуртувуста республика бүрүзүнде, область бүрүзүнде көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем ажылынга таарымчалыг байдалдар бар болуп турар. Күрүне эргежок чугула материалдыг хөреңгилерни үндүрүп турар. Чүгле чаңгыс чүве—көдээ ажыл-агыйны өөренир болгаш эртемни бурунгаар шимчедир күзел негетинип турар. Төп черден ыракта ажылдап тура, боттарының эртем ажыдыышкыннары-биле эртемденнерниң бүгү делегейге алдаржаан чижектерин он-ону-биле адап болур.

Бистиң партиявыс эртемни үнелеп турар, чүге дээрге, эртем чокка бистер бурунгаар шимчеп шыдавас бис. Совет чазак эртемденнерни деткип-даа турган, бүгү арга-биле деткиир-даа апаар, чогаадыкчы ажылдарга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп-даа турган, тургузар-даа апаар. Ынчалза-даа бистер болза, эртемче чагдынып кирип алгаш, бир эвес институт Москвага, Сочиге азы аргажоктуң кырындан Пятигорскиге турбас болза, эртем ажылы өже бээр деп санап турар меге эртемденнерге удур бис.

Көдээге партийжи-политиктиг ажылдың деңнелин бедидер

Сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседири дээш демиселди организаставышаан, Төп Комитет партияның республика, край, область болгаш район комитеттерин быжыглаарынче, көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң талазы-биле оларның ажылын экижидеринче онза кичээнгейни салып турар.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге улуг четпестерни кылган ындыг республикаларның, крайларның болгаш областарның партия органнарының ажыл-чорудулгазынче Төп Комитет үргүлчүнүң кичээнгейин салып турары черле билдингир. Сентябрь Пленумунуң соонда ТК-га Казахстанның Компартиязының ТК-зының, Башкир, Тула, Кострома, Молотов, Астрахань, Воронеж, Новгород, Великолуки, Калинин, Брянск, Смоленск, Крым, Орлов болгаш Ярославль обкомнарның илеткелдерин дыңнаан.

Кайы-бир партия комитединиң ажылын чугаалажып көөрде, партия комитединиң бюрозунуң бүгү кежигүннерин ТК-га чалап келдирип, аңаа көдээ ажыл-агыйның байдалын хайгааралдың кол кичээнгейиниң адаанга алгаш, областа, крайда, республикада ажыл херектерниң байдалының дугайында оларның санал-оналын дыңнап турган бис.

Бюро кежигүннери-биле кады айтырыгны чугаалажып көрүп тура, четпестерни илередип, ниити түңнелдерни кылып турган бис. Ынчаарга партия комитединиң пленумун чыылдыргаш үнүп келген айтырыгларны аңаа чугаалажыр дээш, шиитпир хүлээп албайн, а дугуржуп ап турган бис. Ол пленумга ТК-ның төлээзи барып турган болгаш ол бодунуң чугаазынга илеретинген четпестерниң дугайын айтып турган. Шак ындыг чурум болза, партийжи херек дээш партияның бүгү кежигүннериниң болгаш партийжи активтиң харысалгазын бедидеринге дөгүм болуп турар.

Обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының ажылын Төп Комитетке чугаалажып турган чорук, көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң айтырыгларынче кичээнгей салыышкыны чер болганда дынзааң болза-даа, чамдык областарның обкомнар секретарьлары болгаш облкүүскомнар даргалары Пленумнуң шиитпирлеринден боттарынга бүгү-ле түңнелдерни кылып албаан деп чүвени көргүскен. Ол чорук хамыктың мурнунда Новгород, Калинин, Кострома, Молотов болгаш өске-даа чамдык областарның удуртукчуларынга хамааржып турар. Олар боттарының ажыл-чорудулгазын ТК-ның Пленумунуң негелделеринге таарыштыр эде тургузуп албаан, эренгей болгаш нийти удуртур чоруктан чайлаваан, олар херекти билиринге үндезилетинген тодаргай удуртулгаже шилчивээн, мурнакчы колхозтарның ажыл-агыйын болгаш дуржулгазын өөренип көрбейн турганнар. Олар кандыг бүдүрүлге аргалары эки түңнелдерни берип турарыл деп чүвени билбес турганы илерээн. А ол негелделер чокта удуртукчуда ёзулуг күш чок, ол өскелерни бодунуң соо-биле эдертип, оларга эргежок чугула негелделерни тургузуп шыдавас.

Бир эвес кижи бодунуң удуртулгазының адаанда ажылдакчыларга айтыышкын берип тура, тарып олуртур культураларны механизастаар болза чогуур-дур ийин—дээн ышкаш нииты кыйгырыг чугаалап каары-биле өйлежип турар, а кажан ындыг удуртукчунуң бодундан тарып олуртур культуралар деп чүл, оларга кандыг культуралар хамааржырыл азы тарылганың дөрбелчин-уяланчак аргазы деп чүл, дөрбелчинни канчаар кылып алырыл деп айтырыг салырга, ол аңаа харыылап шыдавас ийикпе азы будулган, тода эвес харыы бээр болза, ону кандыг удуртулга дээрил. Удуртукчуларның ындыг категориязынга бо пленумда олуржуп турар Молотов облкүүскомнуң даргазы эш Никольский хамааржып турар, ол боду лён ажыл-агыйлыг областа ажылдап турар кижи, ындыг хирезинде лённу ол тарып олуртур культура деп санап турар, ол ышкаш Кострома облкүүскомнуң даргазы эш Хорьков болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Көдээ ажыл-агыйны билбес болгаш ону ёзулуг өөренип билип алырын күзевейн турар чамдык партия, совет ажылдакчылары боттары эпчок байдалга кире бербес дээш, колхозчулар-биле, МТС-тер болгаш совхозтар ажылчыннары-биле эвээш ужуражырын бодап, көдээ черлерже үнеринден былдап турарлар.

Хүлээп алдынган шиитпирниң күүселдезин херек кырынга организастаарынга дөмейлээрге, директивага ат салыры, индир кырынга үнери, нииты айтыышкынны катаптаары, кыйгырыг чугаалаары ыракта-ла чиик болбайнаан. Директивага адын салыпкаш, удуртукчу кабинединге артып калыр, индирден дүшкеш ол президиумга барып олуруп алыр болгай, ынчангаш айтырыгны билбес-даа турган болза, ол боду кымга-даа билдиртпейн сезик чок артып калыр. Бир эвес ындыг удуртукчу ховуда колхозчулар ортузунга, фермага чеде берген болза, херек өске апаар, аңаа олар оон тодаргай айтырыгларны салып болур, ынчангаш херекти билбес кижи-дир деп чүвени олар орта боттары-ла шупту көрүп каар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының болгаш обкомнарның отчёттарын чугаалажып көрүп турда, чамдык партия, совет органнарының удуртукчулары көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бар турар аргаларны багай ажыглап турары илерээн. Ол дугайын Казах ССР-де байдал тодаргай херечилеп турар. Ол республикада канчаар-даа аажок хөй чер байлактарының барын, мал ажыл-агыйын хөгжүдеринге ында таарымчалыг байдалдың дугайын үстүнде айыткан болгай мен. Казахстан тарааны Украинадан эвээш эвести берип болур, а эътти болгаш дүктү Украинадан каш катап хөйнү берип болур. Казахстан дыка хөй санныг хөвеңни, фруктуларны, чигирни болгаш өске-даа продуктуларны берип болур. Ажыктыг казып тывар байлактарны —ында хөй-хөй хөмүр дашты, чести болгаш өскелерни-даа тыварын көвүдедиринге Казахстан улуг аргаларлыг болуп турар.

Ынчаарга республиканың партия организациязының удуртулгазы сөөлгү үеге чедир-ле кошкак туруп келген деп чүвени миннир херек. Казахстанның Компартиязының ТК-зының бир дугаар секретары турган эш Шаяхметов, мен бодаарымга ак-сеткилдиг кижи, ынчангаш бо талазы-биле аңаа кым-даа хомудалын илеретпес, ындыг-даа болза, ол ышкаш улуг республикага ол кошкак удуртукчу турган.

Ам үеде Казахстанның көдээ ажыл-агыйының мурнунда чаа улуг сорулга—6 миллион га ажыг кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыры туруп келген. Республикага партийжи удуртулганы экижитпейн тургаш ол нарын сорулганы чедиишкинниг шиитпирлетинер деп санаары берге. Аңаа холбаштыр Казахстанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннерин СЭКП ТК-га чалап келдирген. Республиканың көдээ ажыл-агыйының мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседир төлээде, чүнү кылыр ужурлугул деп айтырыгны бистер оларның-биле кады чугаалажып көрген бис. Чугаалажыышкынның түңнелинде республикада партийжи удуртулга быжыглаашкынны негеп турар-дыр деп чаңгыс үннүг түңнелге чедип келген бис. Ол айтырыгны Казахстанның Компартиязының ТК-зының пленумунга чугаалажыры-биле тургускан бис. Пленум республиканың удуртулгазын быжыглаар, секретарьларның хүлээлгезинден эштер Шаяхметов болгаш Афонов оларны хостаар деп шиитпирлээн. Казахстанның Компартиязының ТК-зының бир дугаар секретарынга эш Пономаренко болгаш ийи дугаар секретарынга эш Брежнев соңгуткан.

Кажан бюро кежигүннери СЭКП Төп Комитединге бо айтырыгны чугаалажырынга киржип турганынга бодаарга, Казахстанның Компартиязының ТК-зының пленум кежигүннери республикада болдунган байдалды ыракта чиди-биле үнелеп көрген деп чүвени айтып кагза чогуур.

Партийжи удуртулганың айтырыгларын чугаалажып көөрү Казахстанның Компартиязының съездизинге база чиди-биле болуп эрткен. Республиканың мурнунда турар сорулгаларны болгаш Казахстанның партия организациязынга онаажып турар харысалганы республиканың коммунистери ханызы-биле билип турарын илергейлээннер.

(Уланчызы 3-кү арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

Эштер! Районнар төптеринден, МТС-терден, колхозтардан база совхозтардан ажылдакчыларны областар, крайлар болгаш республикалар төптеринче янзы-бүрү хевирниң хурал-суглаазынче үзүктел чок кыйгыртып турарының дугайында хөй чагаалар Төп Комитетке кээп турар. Бо чорукту соксадыр херек. Кижилерни турган черлеринден кыйгыртпайн, а черлерже үнүп турары, МТС-терге, колхозтарга болгаш совхозтарга үргүлчү баары, кичээнгейниң төвүн организакчы ажыл-чорудулгаже шилчидери — областарның, крайларның болгаш республикаларның ажылдакчыларындан негетинип турар чүве бо-дур.

Хуралдарга, бижиишкинге ханы дазылданган хандыкшыл болза, чамдык удуртукчуларны амыдыралда болуушкуннарны билип алыр аргазын чидирерinге, ажыл-херектерниң байдалының дугайын чүгле сан медээ-биле көрүп эгелээринге чедирип турар. Олар боттары-даа үзүктел чокка бижип-ле турар, өске ажылдакчыларны-даа бижииринче албадап, боттарының директиваларынга харылаарын негеп турарлар. Колхозтарже чоруткулаан хөй-хөй зоотехниктер болгаш агрономнар сан медээлер кылырынга шаг-үезиниң улуг кезиин үндүреринге ол чорук чедирип турар. Сан медээни кылып алгаш, үстүнде турар черлерже чорудуп турар. Аңаа демги-ле сан медээни өөренип көөрү, ону анализтээри болгаш түңнеп көөрү эгелээр, а ооң соонда ол сан медээге үндезилээш чаа директиваны чогаадыр. Ындыг чорук дээрге согаашка суг соктааны ол ышкаш эвес бе, эштер? Удуртулганың шак ындыг методтары-биле шиитпирлиг демиселди чорудар херек.

Бир эвес партия болгаш совет кадрларны шилип алыр ажыл бисте эки тургустунган турган болза, компартияларның ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының база райкомнарының ажылында хөй-хөй частырыгларны болгаш четпестерни болдурбайн барып болур турган ийик.

Таарымча чок ажылдакчыны кудуку ажылче чорударының орнунга ону бир областан өске областче хаая эвес чорудуп турар. Бир эвес ажылы баксыраан ажылдакчыны өске областче чорудуп болбас хире апаар болза, чыл хуусаалыг курстарже, партияның Дээди школазынче, азы ниити эртемнер Академиязынче өөредирин сүмелээр чоруктар база болуп турар. Оон ам ындыг ажылдакчы курстарны, азы школаны доозуп алгаш партия комитединге чедип келгенде, ону кайнаар сүмелээрин билбейн баарлар, чүге дээрге, оон чедип келген организациязы ону албас, а өске черже чорудар дээрге ондактыг — ажыл угбас. Ол либерализм партияның эрге-ажыктарынга чөрүштүр болуп турар болгаш ажыл-херекке хораны таварыштырып турар. Кадрларны белеткээрин болгаш шилип алырын ынчаар көөр чорукту шын деп көрүп болбас болгаш ону буруу шавар апаар.

Чер-черниң партия органнарының ажылының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн белеткээриниң үезинде янзы-бүрү хевирниң материалдарын чыырынче хөй кичээнгейни салып турар четпес чүүл ам-даа чайлатынмаан. Ол материалдарга үндезилээш дөмейлешкек чаңгыс-аай резолюциялар чогаатынып турар. Бир эвес элээн каш чылдарның херектерин алгаш көөр болза, беш чыл бурунгаар чогаатынган резолюция биле каш ай бурунгаар чогаатынган резолюция бот-боттарынга дөмей болуп турар. Бир эвес районнарның болгаш хоорайларның аттарын балап кааптар болза, ол резолюциялар кандыг-даа районга тааржып болур. Шуптузун хоюглап каапкан, чидиг-чидиин таарып каапкан. Шак ындыг резолюция чүге-даа өөретпес, кымны-даа шугумчулевес, чүгле хоозун кыйгырыг болуп болур, а ажыл-херектиң байдалы экиживейн турар.

Айтырыгларны чидии-биле тургузар, ажыл-херекти хандыр өөренип көөр болгаш аппараттың ажылдакчыларының күжүн бижиктер чогаадырынче эвес, а дириг кижилерге ол черинге, боттуг ажыл-херекке сургаашкын бээри-биле кол кичээнгейни материалдар чыырынче эвес, а партия райкомнарын өөредип сургаарынче, хынаарынче угландыр мөөңнээр херек.

Көдээ районнарны удуртурун экижидер сорулгабиле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш партия Төп Комитеди Россий Федерациязының чамдык эң улуг областарын бичеледир чарарын эргежок чугула деп көрген. Чаа областар — Арзамас, Балашов, Белгород, Каменск болгаш Липецк тургустунган. Ооң мурнуу чарынында Магадан область тургустунган. Украин ССР-ниң составында чаа Черкассы область тургустунган. Бичии Измаиль область дүжүртүнген болгаш Одесса областың составында кирген.

Белорус республикага областарны улгаттыр каттыштырары чорутунган, ында ам улуг эвес 12 областарның орнунда 7 улуг областар бар. Улгаттыр каттыштырылганың түңнелинде областарның албан черлериниң болгаш организацияларының аппараттарындан 11 муң хире ажылдакчылар хосталган, ол болза, республиканың районнарын, МТС-терин болгаш колхозтарын удуртукчу кадрлар-биле дыка быжыглаар.

Партия райкомнарының ажылының чамдык айтырыгларын чугаалаайн. Партияның көдээ райкомнарының ажылын эде тургузары ам-даа ыракта доозулбаан. Бир эвес бо ажылды ёзу барымдаалап көөр болза, обкомнарның хөй нуруузу, харын-даа шуптузу райкомнарның МТС-тер зоналарының аайы-биле секретарьларын шилип алганнар, инструкторларны тускайлаан. Даштыкы талазындан көөрге бо бүгү эки-ле ышкаш болуп турар. Ынчалза-даа ол чүгле каракка ынчаар көстүр таарыштырылга-дыр. МТС-терде болгаш колхозтарда ажылга тускайлатынган кижилерниң деңнели, оларның белеткели МТС зоназының колхозтарында партийжи-политиктиг ажылдың шуут организакчылары болур оларга онаатынган сорулгаларны үргүлчү харылавайн турар.

Райкомнарның хөй-хөй секретарьлары машина-трактор станцияларынга болгаш колхозтарга эргип көрүүшкүн-биле, ховар аалчылар болуп барып турарлар. Аңаа барган чөвүлел хурал эрттире каапкаш, кежээки чемден озалдавас дээш район төвүнче чанарынче далажы-ла бээрлер.

Чоокта чаа Кострома областа партияның Галич райкомунуң ажылын ТК-ның ажылдакчылары көрген. 2—3 хонгаш-ла колхозтар даргаларын, агрономнарны, зоотехниктерни, бригадирлерни районга кыйгыртып, кандыг-бир хурал эрттирип турары илерээн. Ам ийи дапкыр «халаазыраашкын-биле» — район төвүнге болгаш МТС-ке эртип турар ол чөвүлел хуралдардан кижилер шуут-ла човууртап турарын районда чугаалажып турар. Пронинск МТС-тиң ветеринар эмчизи эш Брянцевтиң хорадап чугаалап турары:

«Ветеринар ажылдакчыларга ам эң харысалгалыг үе — инектерниң болгаш хойларның төрүүр үезиниң эгези келген, а бисти, ветеринар ажылдакчыларны, бирде районче, бирде МТС-че кыйгыртып-ла турар болгаш чөвүлел хуралдарга, семинарларга үш-дөрт хүннер иштинде тудуп келир-дир. Черле та каjан ажылдап болур чүве ыйнаан?»

Үр эвесте партия райкому агитаторларның район чөвүлел хуралын эрттирер деп шиитпирлээн. Ынчалза-даа райком чөвүлел хуралга кандыг-даа белеткел кылбаан, бир эвес «аас-кежиктиг» таварылга болбаан болза, ол чөвүлел хурал чугаажок үзүлген турар ийик. Чөвүлел хуралды чорудар дээн хүнүнде мал ажылының ажылдакчыларын райкүүском кыйгыртып келген. Ынчангаш колхозтардан хоорайга 400 кижи келген турган. Райком секретары райкүүском даргазы-биле үр-ле маргышканының сөөлүнде мал ажылдакчыларының чөвүлел хуралын эвес, агитаторларның район чөвүлел хуралын эрттирери шиитпирлетинген. Олурушканнарга, олар агитаторларның чөвүлел хуралында олуржуп турар деп чарлаптарга хөй кезии бат-ла кайгай берген. Райкомнуң бир дугаар секретары эш Насонов ТК-ның сентябрь Пленумунуң дугайында бодунуң эрги илеткелин оларга номчуп бергеш, чөвүлел хуралды хаггаш, обкомнуң мурнунга илеткеп берген.

Сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин колхозчуларга тайылбырлап бээри-биле райкомнуң үндүрген хөй-хөй илеткелчилери чер-черже барбаан-даа. Ооң түңнелинде, элээн хөй колхозтарда колхозчулар Пленумнуң доктаалы-биле мынчага дээр танышпаан, ооң дугайын дамчыыр чугаадан билир болган. Илеткелдер болгулаан колхозтарга колхозчуларның 30—40-тан хөй эвес хуузу хуралга келген, чүге дээрге илеткелдер болгаш лекциялар колхозтарның чүгле төп черлеринге номчутунуп турган. Илеткелчилер бүдүрүлге бригадаларынга, хөй эвес чурттакчылыг пунктуларга четпээннер.

Райкомнуң Пронинск МТС-тиң зоназының талазы-биле секретары эш Смирнов «Колос» колхозка ийи катап чораан. Ынчалза-даа часкы тарылгага белеткелди колхозтуң баштаар чери эң эки организастаарынга ол дузалаваан. Колхозта эш Смирновтуң кичээнгей салбайн барганы хөй четпестер бар. Январьның иштинде ол 8 хонукта-ла дөрт колхозтарга барып четигип турган. МТС-тиң коъданынга 7 хүн хүнзээн, ынчаарга трактористер-биле чүгле чаңгыс катап беседалашкан. Айның оон арткан 15 хонуктарын эш Смирнов МТС-тен 25 километр черде турар партия райкомунга чөвүлел хуралдарга болгаш хуралдарга эрттирген. Ол бүгү үениң иштинде колхозчуларга ол чаңгыс-даа катап политиктиг илеткел кылбаан. Райкомнуң Степановск МТС-тиң зоназының талазы-биле секретары эш Загревский база-ла ынчаар ажылдап турар, январьда ол 6 хүннер иштинде алды колхозтарга чоруп, оларның бирээзинге-ле кашла шак болуп турган. Оон өске үеде ол райкомга чөвүлел хуралдарга болгаш хуралдарга олуржуп турган.

Партия райкомунуң ажылдакчыларын МТС-терниң зоналар аайы-биле хуваап тургусканының сөөлүнде райкомнуң бир дугаар секретары эш Насонов бодунуң үлүүн райкомга келген кижилер хүлээп алыры-биле кызыгаарлааш, колхозтарже шуут үнместей берген.

Ол четпестер партияның хөй-хөй көдээ райкомнарынга база хамааржыр.

Партияның көдээ райкомнарын эде тургузарынга чүгле айтырыгның сан талазы-биле — чеже кижини шилип алганы болгаш олар кандыг албан-дужаалдарда хуваатынганы бирги чергениң ролюн ойнавас. Кол чүве болза, кижилерни белеткээр дугайында айтырыг болур. Райкомнарның ажылдакчылары оларның мурнунда турар сорулгаларны эки билген, колхоз бүдүрүлгезинге хандыккан, кижилер-биле ажылдап мергежээн, партия ажылынга ынакшаан турар херек. Ынчаарга партия ажылынга ынакшыры дээрге, масса-биле ажылга ынак болуру, оларның сонуургалдарын билири, колхозчулар-биле, МТС-терниң болгаш совхозтарның ажылдакчылары-биле үргүлчү кады болуру, салдынган сорулгаларны шиитпирлээринче оларны организастаары, херекти оларның экижидеринге дузалаары болур.

Партия райкомнарының хөй-хөй секретарьлары, обкомнарны өтүнүп, чөвүлел хуралдар чыылдырарынга хандыкшып турар. Бир эвес мынчаар чугаалаар чүве болза, колхозтарның, МТС-терниң ажылдакчыларын янзы-бүрү хуралдарга анаа-ла дамдыын алдарадып каапкан-дыр.

Районга чөвүлел хуралдар хөй болган тудум-на, партийжи ажылдың деңнели бедиир деп бодаар болза частырыг болур ийик. Кол чүве болза, колхозчу бүрүзү-биле, бөлүк колхозчулар-биле ажыл болур. Ындыг ажыл — эң үре-түңнелдиг.

Четпес медерелдиг, четпес хөгжүлделиг, хожудап калган хөөн бодалдыг кижилерни бистиң саълдарывыстан чайладып болбас. Ол кижилер нургулайында эвээш күш-хүннерин ажылдап турар. Бир эвес колхозта дүжүт куду, мал ажылының продуктулуу куду болза, колхозтар эвээш орулганы алыр, күш-хүнүнүң төлевири куду болур. Шыырак колхозтарга бодаарга чогум-на ындыг колхозтарга кижилер-биле улам хөй ажылдаар херек. Маңаа база-ла эң кол чүве болза, бөгүн хожудап турар кижилерни кошкак колхозтарның хожудаашкынын ажып эртери дээш идепкейлиг демиселчилер болдурар төлээде тус-тус кижилер-биле ажылдаары болур. Чүгле дүжүттүг болгаш мал ажылының продуктулуун бедидип тургаш, колхозтуң, бүгү колхозчуларның болгаш колхозчу кижи бүрүзүнүң чаагай чоруун көдүрүп болур дээрзинге ындыг кижилерни бүзүредир херек.

Партия райкомунуң МТС зоназының талазы-биле секретары болза, колхоз бүдүрүлгезин бригадалар, звенолар, мал фермалар аайы-биле эң эки организастаарынга ону кижилер организакчы кылдыр көрүп, ооң дузазын үргүлчү билген турзун дээш кижилерге дузалаар ужурлуг. Кайда-ла көдээ ажыл-агыйның нарын айтырыгларын ол боду билип шыдавас хире апар-дыр, колхоз агрономнарын хаара тудар, МТС-тиң кол агрономун хаара тудар херек. Бир эвес айтырыг элээн нарын болза, область төвүнде билир кижилерден айтырар, дуржулгалыг ажылдакчыларны доорартан чалаар, ынчангаш херекти төнчүзүнге чедирер ужурлуг. Партия ажылдакчызы кижи сорулгаңы чедип алырынга быжыг туруштуг болур, көдээ ажыл-агыйны көдүреринге шаптык боор турар бүгү чүүлдерни чок кылыр, ажып эртер төлээде, шудургу чоруун илередир, бригада, колхоз бүрүзүнүң ажылын экижидерин чедип алыр, колхозтарга дүжүттүң өзүлдезин чедип алыр ужурлуг. Партия райкомнарының МТС-тер зоналарының аайы-биле секретарьларының кол сорулгазы ол болур.

Ындыг болганда канцелярларга болгаш кабинеттерге үе-шак эрттирерин эвээжеткеш, кижилер-биле хөй ажылдаар, колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның партия эге организацияларын бүгү хемчеглер-биле быжыглаар, оларның практиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге, массага политиктиг ажылды чорударынга дузалаар херек.

Партияның көдээ райкомнарының ажылын эде тургусканы-биле холбаштыр райкомнуң бир дугаар секретарының ролю база өскерилген, ооң хүлээлгези улгаткан. Ынчалзажок, райкомнарның чамдык бир дугаар секретарьлары ону билбейн турарлар. Бир тээ ам МТС-терниң зона бүрүзүнүң колхозтарынга ажылдаар партия райкомнарының секретарьлары бар болганда, көдээ ажыл-агыйны удуртурунга бир дугаар секретарьларның ролю эвээжээн деп олар санап турарлар.

Бир эвес райкомнуң бир дугаар секретары МТС-терниң болгаш колхозтарның ажыл-чорудулгазынга «киржирин» күзевес болза, райкомнуң ындыг секретарындан эки чүве манаан хереэ-даа чок. МТС-терниң болгаш колхозтарның ажыл-хереэ дээш райкомнуң бир дугаар секретарының харысалгазы райкүүском даргазыныы ышкаш, хемчээл чок өзүп турар. Ол харысалгадан чайлавас, колхоз, совхоз, МТС бүрүзүн удуртурундан чайлавас ужурлуг.

МТС зоназының колхозтарынга ажылга үлеп үндүрген партия ажылдакчылары каяа чурттаар ужурлугул — район төвүнге бе азы МТС-ке бе? деп маргылдаа чамдык райкомнарда чоруп турары Төп Комитетке билдине берген. Ындыг ажык чок чугааларны соксадыр херек. Кижилер черле ажылдап турар черлеринге чурттаар дээрзи билдинмес чүве бе? МТС зоназының колхозтарын хандырары-биле үлеп үндүрген бүгү ажылдакчылар МТС девискээринге чурттаары маргыш чок болур ужурлуг. Бир эвес аңаа ам дээреде арга чок болза, ук МТС-терге чоок суурларга оларны таарыштыр тургузары эргежок чугула.

Партия райкому — массага политиктиг ажылды организастаарының эң чугула төвү. Партия райкомунуң ажыл-чорудулгазының түңнелдери райкомдан үнүп турар саазыннар саны-биле эвес, ооң эрттиргени чөвүлел хуралдарның болгаш өске хуралдарының саны-биле эвес, а партияның салган сорулгаларын күүседир дээш демиселди ол канчаар баштап турары-биле, ол демисел кандыг түңнелдерни берип турары-биле тодаратынар. Массага райкомнуң политиктиг ажылының чедиишкиннери районнуң колхозтарының, МТС-терiниң болгаш совхозтарының экономиктиг көргүзүглери-биле тодаратынар.

Амгы үеде көдээ районнарда үш миллион хире партия кежигүннери болгаш кандидаттары ажылдап турар. Партияның күштери көдээде канчаар тургустунганыл? Көдээ районнарда коммунистерниң ниити санындан 30 хуузу районнар организацияларының албан черлеринде, 20 хуузу үлетпүр бүдүрүлгелеринде, чүгле 31 хуузу колхозтарда, 8 хуузу МТС-терде болгаш 4,3 хуузу совхозтарда ажылдап турар. Колхоз бүдүрүлгезиниң мал ажылы ышкаш ындыг чугула адырында колхозчу коммунистерниң чүгле 18,7 хуузу ажылдап турар.

Дыка хөй райкомнар колхозчуларны партияга киирип алырының айтырыглары-биле мырыңай ажылдавайн турар. Сөөлгү чылдарның дургузунда партия болза, СЭКП-ге хүлээп алыышкынны кызыгаарлаарының политиказын боттандырып турары билдингир, ынчалзажок мурнакчы колхозчуларны партияга хүлээп алырын шуут соксадыр херек дээни ол эвес-ле болгай. Ынчаарга эрткен чылын партияга чүгле 16.620 колхозчуларны киирип алган. Ооң-биле чергелештир колхозтарның партия эге организацияларының дөртүң үжү болгаш 585 көдээ райкомнар бүгү 1953 чылдың иштинде партияга чаңгыс-даа колхозчуну хүлээп албааннар. Бо четпести узуткаары эргежок чугула.

Көдээге партийжи-политиктиг ажылдың деңнелин бедидер төлээде, ТК-ның сентябрь Пленумунуң айыткаңын ёзугаар партия болгаш совет удуртулганың район звенозун кадрлар-биле быжыглаары онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Ындыг турбуже бо талазы-биле ам-даа эвээш чүүлдер кылдынганын айытса чогуур. Дыка хөй областарда көдээ райкомнарже болгаш райкүүскомнарже ажылдакчыларны эвээшти чоруткан. Чижээлээрге, Москва обкому көдээ районнарның партия болгаш совет удуртулгазын быжыглаары-биле чүгле үш кижини чоруткаш кызыгаарлатынган, ынчаарга СЭКП-ниң Ленинград обкому чаңгыс-даа кижини чорутпаан.

Дыка хөй таварылгаларда областар төптеринден районнарже ындыг-ла эки эвес ажылдакчыларны чорудуп турган. Эрткен чылын Молдав ССР-ге округтарны дүжүргени-биле холбаштыр партияның болгаш советтиң дөрт чүс хире удуртур ажылдакчылары хосталган. Молдавияның компартиязының Төп Комитеди районнарның партия болгаш совет удуртулгазын быжыглаарынга эки ажылдакчыларны шилип ап болур бүрүн аргалыг турган. Ынчалза-даа ол кылдынмаан. Окркомнарның секретарьлары, окркүүскомнарның даргалары болгаш оларның оралакчылары турганнардан районнарда удуртукчу ажылче кымны-даа чорутпаан.

Хожудап турар районнарга партия болгаш совет кадрларны быжыглаары онза чугула болуп турар. Ол районнарга область, край болгаш республика организацияларының ёзулуг эки ажылдакчыларын шилип алыр херек.

МТС-терге болгаш колхозтарга ажылдаары-биле чеже хире кадрларны чоруткаңын илеткелдиң эгезинде чугаалаан болгай мен. Ынчалза-даа, чүгле эгези кылдынган, МТС-терни болгаш колхозтарны кадрлар-биле быжыглаарының оруу-биле баштайгы базымнары кылдынган.

Чамдык обкомнар колхозтарга, машина-трактор станцияларынга кадрлар шилип алыышкынын ёзу барымдаалап көрген болгаш ол ажыл шыдажыр арга чок узамдыкан. Элээн хөй таварылгаларда колхозтарже болгаш МТС-терже ажык чок, бүдүрүлгелерге дөгейленип шаптыланган ажылдакчыларны биле тура-ла чорудуп турган.

Колхозтарга болгаш МТС-терге ажылдаар кадрларны сүмелеп турар организацияларның удуртукчуларының тус-тус харысалгазын доктаадыр херек. Машина-трактор станцияларының ажылын экижидериниң хереэнге чугула сорулгаларның бирээзи болза, МТС-терге доктаамал механизатор кадрларны тургузары болур. Хөй-хөй районнарда бо ажыл аажок узамдыгып турар. Трактористерниң хөй кезиин МТС-терниң штаттарында ёзу барымдаалап киир санап каан болгаш ажылга амдыгаа чедир хаара тудтунмаан. Трактористер ёзу-барымдаалап колхозтардан чоргулай бергилээн, ынчалзажок МТС-терниң бүдүрүлге ажылынче кирбээн болуп турар.

Тускай эртемниглерни шилиирин болгаш оларны көдээ ажыл-агыйже чорударын үргүлчүлээр херек. Бисте колхозтар ам улуг фермага зоотехник, ынчаарга улуг хову ажылының бригадазынга — агроном турар болза ажыктыг, ол хире хемчээлдерлиг болуп турар.

Тускай эртемниг кижини колхозче чүгле чорудупкаш, ооң соонда бодун боду билзин дээр чорук-биле кызыгаарлатынып база болбас. Колхозка бодунуң дуружун тодаргайлаар кылдыр тускай эртемниг кижилерге дузалап, ооң билиин, күженишкинин болгаш энергиязын чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-чорудулгаже угландырар херек.

Көдээге ажылдаары-биле үндүрген агрономнар болгаш зоотехниктер мынчага чедир колхозтарже үнгүлевээн азы оларга чүгле эргип баргылап турар, дыка хөй тускай эртемниглер экономика талазы-биле быжыг колхозтарда азы хоорайларның болгаш районнар төптериниң чоогунда колхозтарга олургулапкан, ынчаарга агрономнарның болгаш зоотехниктерниң дузаламчызынга хамыктың улуг негелделиг, хожудап турар колхозтарда тускай эртемниглер ам-даа чогу ховар эвес болуп турар.

Белорус ССР-ниң Могилев областың Горец районда 59 колхозтар бар. Районда көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери 86 кижи санатынып турар. Ындыг турбуже район төвүнден эң ырак болгаш экономика талазы-биле кошкак 17 колхозтарда тускай эртемниглер мырыңай чок болуп турар. Ынчаарга элээн быжыг 12 колхозтарже болгаш районнар төптериниң чоогунда колхозтарже 26 тускай эртемниглерни чоруткулаан болуп турар.

Чамдык тускай эртемниглер боттарының сорулгаларын шын эвес билип, администраторларның ролюн күүседип турарлар. Орёл областың Городищенск МТС-тиң хандырып турары «Коммунар» колхозта агроном Сидоренко болгаш зоотехник Чунихин олар ажылдап турарлар. Колхозтуң ажылын экижидер дугайында ёзулуг чогуур сагыш салыышкынын олар илеретпейн турарлар. Эш Сидоренко ажылга эртенгиниң 10—11 шактарда көстүп келгеш, хүндүскүнүң 4—5 шактарда чанып чоруп турар. Бо тускай эртемниглер айтыышкыннар дептери кылып алган, аңаа колхоз даргазынга боттарының берген «айтыышкыннарын» бижип турарлар. Чижээлээрге, зоотехник Чунихин декабрьның 20-де мынча деп бижээн: «Мал ажылын таныжып көргеш, мыйыстыг бода мал, ылаңгыя тунгуш инектер чер одарының ажаалдазында турарын илередип доктааттым. Калбак ыяштарны тып алырын, мал чемгерер саваларны кылырын, дусту сөөртүп эккээрин болгаш 2—3 хүн иштинде үрезиннерни сортировкалаарын колхоз даргазынга хүлээдип тур мен». Агроном эш Сидоренко декабрьның 21-де мынча деп бижээн: «Мал кажаазынга корум-чурумну доп-дораан тургузарын колхоз даргазынга дагзып тур мен». Тускай эртемниглерниң мындыг ажыл-чорудулгазындан колхозтарга ажык аажок эвээш болуру билдингир.

Кадрлар-биле ажылда эң кошкак чер болза, колхозтар даргаларын мырыңай четпес шилип ап турары болур. Колхозтарның удуртулгазынче мырыңай чоокшуладып безин болбас, ажык чок, ак-сеткил чок кижилер, арагачылар чамдык колхозтарның бажында амдыгаа чедир туруп турар. Колхозтарның ажык чок удуртукчуларының дугайында колхозчулардан хомудалдар Төп Комитетке болгаш чазак черинде кирип турар.

Колхозтарның удуртур кадрларының белеткелиниң талазы-биле ажыл-херек таарымча чок болуп турар. Колхозтар даргаларын белеткээр талазы-биле чуртта көдээ ажыл-агыйның 118 ортумак школалары бар. Дыка хөй школалар дыңнакчылар чыырының планнарын күүсетпейн турар болгаш нургулайында аныяктар-биле, харын-даа элээди уруглар-биле четчелетинип турар. Чижээлээрге, Новгородтуң көдээ ажыл-агый школазының бирги курзунга эрткен өөредилге чылында хүлээп алдынган 75 кижиниң иштинден чүгле 17 кижи колхозтарны удуртур ажылга дуржулгалыг болган. Оон арткаңнары — элээди уруглар болган. Өске-даа школаларда ажыл-херектиң байдалы база-ла барык ындыг туруп турар. Түңнелинде эрткен чылын көдээ ажыл-агый школалары дооскан 8900 кижиниң иштинден колхозтар даргаларынга чүгле 1800 кижини чоруткан. Колхозтар даргаларын белеткээриниң хереэн эки тургузар херек.

(Төнчүзү 4-кү арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

Колхоз даргазы—колхоз бүдүрүлгезинде кол кижи, а район организацияларының удуртукчуларының талазындан олар ону канчаар көрүп турарында чамдыкта кижи кылыы хайныр чүүлдер бар. Москва областың Ленин районунуң «Большевик» колхозунуң даргазы эш Муромский СЭКП ТК-же мынча деп бижип турар:

«Бистер колхоз даргалары, колхозчулар-биле ажылды хүн-бүрү чорудуп, оларның-биле чугаалажырын, бүзүредирин, тайылбырлаарын аажок оралдажып турар бис. Ынчалза-даа район организацияларының хөй-хөй удуртукчулары колхоз даргаларын бак көрүп турар чүүлдер бар. Директива бүрүзүнүң төнчүзүнде: бир эвес кылдынмайн барза силер колхоз даргазы болганыңарда судка бердинер болгаш кеземче харыысалгазынга кирер апаар силер дээш оон-даа ыңай чүүлдерни бижээн болур. Райкүүском даргазы эш Зайцевтиң ат салганы мындыг саазын база турган: Бир эвес колхозчуларны ыяш белеткелинче чорударын хандырбас болза, колхоз даргазы ону Кострома областа ыяш болбаазырадырының черинче чорудар төлээде, чылда пунктузунга боду келир хүлээлгелиг».

Партия организациялары колхоз даргалары-биле нургулайында-ла багай ажылдап, оларның кижизидилгезиниң дугайында сагыш салбайн турар. Партияның хөй-хөй райкомнары болгаш райкүүскомнар оларга хамаарыштыр ажыл чорударының чүгле административтиг методтарын ажыглап турарлар. Колхоз даргаларын камныы-биле көөр, оларга деткимче дузаламчыны хөйү-биле көргүзер херек.

Кадрлар дугайында айтырыг—бистиң бүгү ажылывыста кол айтырыг. Эки кадрлар—МТС-тер директорлары, совхозтар директорлары болгаш колхозтар даргалары, агрономнар, зоотехниктер, инженерлер, бригадирлер, трактористер болгаш комбайнёрлар—көдээ ажыл-агыйны көдүрери дээш, чуртка көдээ ажыл-агый продуктуларының элбекшили дээш демиселге чедиишкиннерниң үндезинин салырлар.

Көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң талазы-биле партия болгаш көдээ ажыл-агый органнарының ажылында улуг четпестерниң дугайын үстүнде чугаалаан болгай мен. Бистер четпестерни дидим болгаш шиитпирлиг илередир, оларны узуткаар ужурлуг бис, чүгле ол байдал турда бүгү ажылывысты экижидип шыдаар бис. Бистер боттарывыстың четпестеривисти илереди бергенивис ындыг таварылгаларда Совет Эвилелин «кошкак» дижип алгыржып турар совет чурттуң дайзыннарынга, янзы-бүрү хевирниң кара сагыштыг өжээтеннеринге четпестерни ажыбиле шүгүмчүлеп тургаш, чамдык үеде чемишти берип турар ол факт бисти дыка дүвүретпес ужурлуг. Улуста мынчаар чугаалап турар болгай: «Ыт ээрип турда, а аът чоруп олурар». Бистер дайзыннарның бак сагыштыг хоп, нүгүлдерин тоовас ужурлуг бис.

Четпестерниң шүгүмчүлели болгаш бот-шүгүмчүлели бистиң шылгатынган чепсээвис болуп турар. Четпестерниң шүгүмчүлели бисти чүгле күштелдирип турар. Ол шүгүмчүлел бистиң кошкаавыстың дугайын эвес, а бистиң совет тургузуувустуң күштүгүнүң дугайын, Коммунистиг партияның күштүгүнүң дугайын чугаалап турар. Бистер бистиң ажылывыста четпестерни шиитпирлиг илередип, оларны дүрген узуткаарын чедип ап, ооң-биле кады бис социалистиг ажыл-агыйывыстың өзүлдезин дүргедедип, бистиң Совет күрүневисти быжыглаарын чедип ап турарывыс ол болур.

* * *

Эштер! Көдээ ажыл-агыйның улуг көдүрлүүшкүнү дээш демисел ам коммунистиг тургузуушкуннуң эң чугула участоктарының бирээзи болуп турар. Совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ол сорулганы боттандырарынче херектиң чедиишкинниг болурунга быжыг бүзүрел-биле кирипкеч. Бистиң мурнувуста бергелер эвээш эвес. Ынчалза-даа совет кижилер сорулганы чедип алыр дээш күштерин харамнанмас. Олар көдээ ажыл-агыйның күштүг көдүрлүүшкүнүн социалистиг индустрияның күчүлүг өзүлдезин болгаш ажыл-агый тургузуушкуннуң өске-даа сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээрин хандырганы ышкаш ынчаар хандырарлар.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувус чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнде туруп турар. Тайбың тургузуушкунда Совет Эвилелиниң чедиишкиннери бистиң өңнүктеривистиң чүректеринче омак-сергелең болгаш бүзүрелдиг чорукту сиңниктирип, бистиң дайзыннарывыстың калчаалыг каржылаанышкынын болгаш көөр хөөн чок чоруун хайныктырып турар. Совет Эвилелиниң хөгжүлдезиниң экономиктиг деңнели болгаш бистиң чуртувуска чоннуң кижи бүрүзүнге барааннар бүдүрүлгезин эң сайзырангай капиталистиг чурттарның эң бедик көргүзүглерин каш чылда ажып эрте бээрин империалистер санап эгелээннер. Оортан чүү болурул дээрзинге олар чигзинмейн турарлар. Ындыг перспектива оларны сүртедип турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказы совет улустуң кызыгааржок деткимчезин, бүгү мурнакчы кижи төрелгетенниң изиг чүүлдүгзүнүүшкүнүн ап турар. Ол политика билдингир болгаш тодаргайлатынган. Ол дээрге, делегейниң бүгү чурттары-биле тайбың кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырының политиказы, тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң үргүлчү өзүп турар лагерин быжыглаарының политиказы.

Бистер коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар быжыг бүзүрелдиг чоруп орар бис. Маркс—Энгельс—Ленин—Сталинның улуг өөредиин удуртулга болдуруп алгаш, Коммунистиг партия болза, совет чурт капиталистиг хүрээлээшкинде туруп турар болгаш агрессорларның бистиң тайбың тургузуушкунувуска шаптыктаар дээр кандыг-даа оралдажыышкынынга өлүмнүг согуушкун бээринге белен турар ужурлуг деп чүвени барымдаалааш, совет күрүнени, ооң камгаланыр аргазын үргүлчү быжыглап турар.

Коммунистиг партия ажылчыннарның болгаш тараачыннарның бузулбас эвилелин, бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының найыралын быжыглап, чурттуң экономиказының улам ыңайгы чечектелиишкининин, совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидериниң дугайында могаг чок сагыш салыышкынын илередип турар.

Коммунистиг партия бистиң чуртувустуң улустарын коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг аппар чоруур!

Өөренип алганын практикага боттандырар дээш

«ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалы көдээ ажыл-агыйның хожудап турар адырын, ылаңгыя мал ажылын дүрген көдүреринге улуг перспективаны айтып турар.

Бо сорулганы боттандырарда көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгазын бүгү хемчеглер-биле нептередири болгаш мичуринчи эртемниң чедиишкиннерин, ылаңгыя совет зоотехния эртемнериниң чедиишкиннерин бүдүрүлгеже калбаа-биле нептередири улуг ужур-дузалыг.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникуму чыл-бүрүде хөй-хөй ортумак эртемниг зоотехниктерни, агрономнарны, мал эмчилерин белеткеп үндүрүп турар. 1953 чылда безин 40 ажыг тускай эртемниглер—зоотехниктер, агрономнар техникумну доозуп, областың колхозтарынга ажылдаары-биле үнгеннер. Олар теоретиктиг билигни колхозчу бүдүрүлге-биле, колхозтарның хүн-бүрү практиктиг ажылдарының дуржулгазы биле холбаштырар.

Ол сорулга-биле техникумнуң 4-кү зоотехник курзунуң өөреникчилери 20 ажыг кижи эш Д. Колесниковка баштаткаш, 3 ай хуусаалыг бүдүрүлге практиказын эрттирери-биле областың Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем, Чаа-Хөл, Эрзин, Таңды болгаш өске-даа районнарынче практикалап чорупканнар. Олар теория талазы-биле өөренген чүүлдерин колхоз бүдүрүлгезинге боттандырбышаан, боттары өөренип эртерлер.

Мал ажылының Бүгү-эвилел институдунуң ажылдап чогаатканы зоотехниктиг хемчеглерге үндезилээш, сүттүг малдың продуктулуун бедидериниң талазы-биле ажылдарны практикантылар колхозчу малчыннарның ортузунга чорудар. Сөөлгү чылдарда өстүрүп үндүрген чартык нарын дүктүг хойларны болгаш өске-даа бедик продуктулуг хойларны бистиң областың колхозтарынга өстүрериниң дугайында болгаш ылаңгыя хаванның эът продуктулуун көвүдедириниң аргаларының дугайында зоотехния эртемнериниң салып турар сорулгаларын олар малчыннарның ортузунга нептередирлер.

Практикантылар областың колхозтарынга баргаш, малдың ниити байдалы-биле таныжып, чылдың кайы-даа үелеринде малды канчаар ажаап чемгерериниң база мал чемин белеткээриниң дугайында колхозчу малчыннарга тайылбыр массалыг ажылдарны чорудуп, колхозтарга улуг дузаны чедирерлер. Ол ышкаш колхозтарның отчёт болгаш учёт ажылдарын шын кылырынга база мал фермаларының ажылын экижидеринге дузалаар.

Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап өстүреринге кандыг чүүлдер саъдарлыг болурул дээр дугайында ажылды малчыннар-биле кады чорударлар. Ол ышкаш мал ажылында хөй күш кирер ажылдарны механизастаар талазы-биле болдунар-ла хемчеглерни ап чорудар.

Олар чүгле боттарының тускай эртеминиң уу-биле ажылдап өөренир эвес, харын ветеринария болгаш чер ажылының талазы-биле ажылдарны өөренип ажылдаарлар. Ылаңгыя хову ажылының бригадазынга күш-ажылды организастаарының, күш-хүннерни шын санаарының болгаш бедик дүжүттү чедип алырының кол үндезиннериниң дугайында колхозчулар-биле кады ажылдажылганы чорударлар.

Д. ДЫРТЫК.

Хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип турар

Эш Лаа-Хөө болза, Өвүр районнуң «Совет Тываның беш чылы» колхозунуң мал эмчизи. Ол бодунуң ажылынга эң кызымак болуп, ниитиниң мал ажылын улам ыңай хөгжүдер дээш, малга янзы-бүрү аарыгларның тыптырын болдурбас дээш бүгү болдунар хемчеглерни чорудуп турар. Ынчангаш колхозтуң малы бо үеде кадык шыырак болуп турар.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин 68 колхозчу малчыннарга ол тайылбырлап өөреткен болгаш колхозчуларның зооветеринарлыг өөредилгезин үргүлчү чорудуп келген.

Эш Лаа-Хөө тус-тус кыштагларда малдың кышкы туруш байдалын хынап көрүп, малдың бүгү-ле ажаалгазының, одарының болгаш чемгерилгезиниң дугайында оларга зооветеринарлыг сүмелерни үргүлчү берип турар.

Малдың массалыг оолдаашкынының үезинде ооң чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр сорулга-биле фермаларның кыштаг бүрүзүнге төрээн малдың чаш төлүн хүлээп алыр 4—5 кижи составтыг дежурныйлар тургустунган. Ам колхозтуң малы менди болгаш ооң күш-деңгели баксыраваан. Ниитиниң малы мал эмчизиниң үргүлчү хайгааралында.

Колхоз баштаар чери мал эмчизи эш Лаа-Хөөнүң ак-сеткилдиг болгаш үре-түңнелдиг ажылын үнелеп көрүп турар. Баштаар чер ветеринария салбырының тускай оран-бажыңын тургускан болгаш мал эмчизин чуртталга бажыңы-биле база мунар аът-биле хандырган.

Д. ШАГДЫР.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Колхозчу Уставты шыңгыы сагыыр

Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставы—колхоз тургузуунуң кол хоойлузу болур. Артельдиң Уставын шыңгыы сагыыры колхозтарның хөй ниити бүдүрүлгезин дүрген көдүрерин болгаш колхозчуларның чаагай амыдыралын экижидерин хандырар.

Ындыг турбуже, Эрзин районнуң чамдык колхозтары көдээ ажыл агый артелиниң Уставын каржызыбиле үреп турар. Ылаңгыя районнуң 4 колхозтары 1953 чылда районнуң улус судунга албан-хаакчылардан болгаш колхозчулардан төлетирери-биле 79.643 рубль түңнүг 40 ажыг негелделерни кииргеи.

Районда «Чаа орук», «Кызыл сылдыс», «Сталинчы орук», «Коммунизмче орук» колхозтарның баштаар черлери колхозчуларның ниити хуралдарынга оларның 50 хуузундан эвээжин кииристирип, аңаа чугула айтырыгларны шиитпирлеп турган чүүлдер бар. Ол хуралдарның шиитпирлээн айтырыгларын доктаалдарга биживейн турар.

«Сталинчы орук» колхозтуң даргазының хүлээлгезин күүседип турган эш С. Аракчаа колхозчуларның ниити хуралының шиитпири чокка бодунуң кара-туразы-биле 10 тонна тарааны өске колхозтарга болгаш колхозчуларга үндүрүп берген.

Колхоз бүрүзүнүң баштаар черлери артельдиң Уставын шыңгыы сагыыр демиселди хүн-бүрү чорудуп тургаш, ниитиниң ажыл-агыйын бүгү тала-биле хөгжүдеринче, колхозчуларның материал-культурлуг амыдыралын чаагайжыдарынче кол кичээнгейни салыр херек.

В. КАРА-ООЛ.

Мал ажылынче кичээнгей кошкак

Улуг-Хем районда Калинин аттыг колхоз (даргазы эш Чаш-оол) мал ажылынче кичээнгей салбайн турар. Колхозтуң кыштагларында мал чеми үстүп, одар-белчиири ховартааны-биле малдың байдалы баксырап турар. Ооң уламындан сөөлгү каш хонуктарның иштинде безин ниитизи-биле 125 баш хой, өшкү болгаш инек мал хораан. Ол ышкаш оолдааң малдар оглун тоттурбазының хараазындан малдың чаш төлү дыка хорамчалыг болуп турар.

Шагаан-Арыг МТС-тиң дирекциязы болгаш колхозта көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери зоотехник Серенат, мал эмчизи Антонов олар колхозтуң малы бо хире берге байдалда турда, кандыг-даа хемчег албайн турарлар. Ам частың берге үезинде малдың ажаалгазын экижидип, хорамчаны болдурбазы-биле боттуг хемчеглер алыры негетинип турар.

М. БАГАЛДАЙ.

Чоннуң негелдези

Сүт-Хөлдүң район төвү—Суг-Аксының тудуг сууру калбарып, суурнуң чурттакчы чонунуң культурлуг амыдырал чуртталгазы чыл келген тудум өзүп турар.

Ындыг-даа болза, район төвүнде культурлуг негелделерниң база бир чугулазы—парикмахерская, чунар бажың амга чедир тургустунмаан. Бо дугайында негелделерни тургузуп, хурал-суглаага эвээш эвес чугаалажып келген турбуже, районнуң кайы-даа албан организация черлери чогуур хемчеглерни албайн келген.

Район төвүнге үстүнде черлерни организастап тургузары эргежок чугула болгаш бо дугайында чоннуң негелделери-даа чөптүг.

Д. МИЖИТ.

Чөптүг негелде

Чаа-Хөл районнуң төвүнде фотография чок болган ужурунда суурнуң чурттакчы чону чурукка тырттырып алыр дээнде Шагаан-Арыг, азы Кызыл чоруур ужурга таваржып турарлар. Фотографияны район төвүнге тургузары негетинип турар.

И. БРИЧЕЕВ.

ТӨРЭЭН ЧУРТТА

НОВОСИБИРСК ГЭС-ТИҢ ТУДУУНДА

Обьда, Ангарада болгаш Сибирьниң өске-даа хемнеринде улуг тудуушкуннар калбарган. Бо хемнерниң эриктеринде гидроэлектростанцияларның тудуушкуну чурттуң бүгү гидроэнергетиктиг курлавырларының улуг кезии болуп турар Сибирьниң бай гидроэнергетиктиг курлавырларын калбаа-биле ажыглаарын айтып турар. Сибирьниң хемнерин энергетиктиг шиңгээдип алыры Ортаакы Азияның, Төп Россияның, Закавказьениң болгаш Украинаның хемнеринге бодаарга дыка нарын болгаш хамыктың мурнунда Сибирьниң кадыг-дошкун климадын ажып эртери болур. Совет тудугжуларның Цимлянск, Усть-Каменогорск, Мингечаур ГЭС-терниң тудуушкуннарынга мөөңнеп алган байлак дуржулгазы, күчүлүг техниканы ажыглааны Сибирьниң хемнерин шиңгээдиринче кириптеринге дузалаар.

Обь хемде Новосибирсктиниң күчүлүг ГЭС-иниң тудуушкуну СЭКП-ниң XIX съездизиниң директиваларында көрдүнген.

Чаа күчүлүг гидроэлектростанция Сибирьниң улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болур. Обьда ГЭС хоорайларга, үлетпүр бүдүрүлгелерге, көдээ районнарга, Сибирьниң транспорт магистралынга кончуг хөй санныг чиик өртектиг электри күжүн бээр.

Туттунуп турар Новосибирск ГЭС-тиң комплексизинде станцияның бажыңының, суг мөөңнетинер бетон плотинаның болгаш үш камер шлюзтуг судно чоруур каналдың тудуглары кирип турар. Станция амгы үениң эң-не гидроагрегаттары-биле деритинген турар. Кончуг улуг плотинаның тургустунганының түңнелинде делгем суг шыгжамыры—13000 хире дөрбелчин километр шөлдүг «Новосибирск далай» тургустунар.

Обь хемниң арга-ыяш шыпкан эриинге келген Новосибирск ГЭС-тиң тудугжуларының ажыл-чорудулгазы дузалаар ажыл-агыйларны, демир орук, транспорт шугуму тургузары-биле балгаштыг черлер кургадыышкыны болгаш ыяш арыглаашкыны-биле эгелээн. Ооң-биле кады хемниң солагай талакы эриинде тудугжуларның кол суурунуң: чуртталга бажыңнарының, школаларның, клубтарның, эмнелгелерниң тудуушкуну дүрген темпи-биле чоруп турар. Каш айлар эрткенде-ле Обь хемниң эриктеринде күчүлүг бүдүрүлге базазы: септелге-механиктиг завод, механизастатынган бетон заводу, ыяш комбинады, улуг автобаза, демир-орук белдири тургустунган, элезин болгаш даш казып алырының оңгарлары ажытынган. Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Уралдың машина тудуушкун заводтары тудугже бирги чергениң тудуушкун техниказы—чер казар күчүлүг снарядтарны, экскаваторларны, бульдозерлерни, скреперлерни, автомашиналарны чоруткан. Бо нарын техниканы чорударын кижилерниң өөренип алыры-биле кадрлар белеткээриниң янзы-бүрү курстарын, фабрик-завод өөредилгезиниң школазын организастаан. Чүс-чүс ажылчыннар маңаа механизаторларның, бызаңчыларның, бетонщиктерниң, дашчыларның, арматурщиктерниң тускай эртемнерин чедип алганнар.

Тудуушкуннуң бүдүрүлге базазын тургускан болгаш бедик билиглиг кадрларны белеткээн чорук келир үениң ГЭС-иниң участогунга кол ажылдарже чогуур үезинде кириптеринге арганы берген.

Хамыктың мурнунда хемниң унунуң дыка улуг кезиин чаалап алыры эргежок турган. Сибирьниң кадыг дошкун кыжының аар-берге байдалдарынга кыска хуусаада келир үениң ГЭС-иниң шөлүн болгаш бетон плотинаны Обь хемден аңгылап турар улуг чалды кылган. Баштайгы чазын ол чал доштуң түлүк бадыышкынын шыдашкан болгаш часкы үерлээн сугнуң күжүнге удур туруп шыдаан. Ол чорук келир үениң оңгарының дүвүн кургадыр чорукту чиигибиле чорударынга дузалыг болган. Ол үеде Обьдуң оң талакы эриинге суг эриинде чер плотинаның туружун аштап-арыглаарының талазы-биле ажыл калбак фронт-биле чоруп турган.

Чоокта чаа ГЭС-тиң тудугжуларының коллективи бодунуң күш-ажылының түңнелин үндүрген: 1953 чылда бүдүрүлге онаалдазы хуусаа бетинде күүсетинген болган. Бөгүнге чедир бүдүрүлгениң чер ажылдарының хемчээли 10 миллион кубометр довурак ажып турар.

Бо чылын тудугжулар бетон заводтарының, арматур болгаш септелге базаларының тудугларын доозар, келир үениң гидроэлектростанциязының кол объектилерин тударынче кирер болгаш баштайгы 125 муң кубометр демир бетонну салыр. Ам электростанциязының оңгарының тудуушкунунуң талазы-биле чер ажылдарын доозуп, бетон салыышкынынга белеткелди чорудуп турар.

Тудугжуларның коллективи сөөлгү чылдарның дургузунда Волгада болгаш Днепрде гидроэлектростанцияларны тудуп тургаш мөөңнеп алганы дуржулгаларны калбаа-биле ажыглап турар. Чижээ, тудугжулар шлюз тудуушкунунуң үезинде суг адаанда чыдар күчүлүг каъттташкак черлерге таварышканнар. Оларга удур демисел ажык чок болган. Ынчаарга ажылчыннар болгаш инженерлер Каховка ГЭС-тиң тудуунга чедиишкиннии-биле ажыглап турган ханы суг сыгадыышкынын ажыглааннар. Келир үениң оңгарының даштыкы дөзевири насос станцияларлыг суг үндүрер четкилер-биле, каттышкан ханы оңгарлар-биле хүрээлетинген. Ооң түңнелинде оңгарда довурактыг сугнуң ниити деңнели чогуур демдээнге чедир кудулаан, ол чорук ажылды үргүлчүлээринге арганы берген.

Монтажниктер бетон ажылдарынга белеткенмишаан, Цимлянск болгаш өске-даа гидро-белдирлерге бодун бүзүретирип көргүскен арматур тургузугларның белеткелинче ам кирипкеннер. Цимлянск болгаш Усть-Каменогорск ГЭС-терниң тудуушкуннарынга ажыглап турган бетон салыр эстакадаларның, портал согунналчак краннарның монтажының белеткели чоруп турар.

Партияның болгаш чазактың оларның мурнунга салган улуг сорулгаларга хей-аът кирген Новосибирск ГЭС-тиң тудугжулары онаалдаы чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып турарлар. Коммунистер карак-кызыл чогаадыкчы күш-ажылдың үлегерин көргүзүп турарлар. Оларның эгелекчи чоруун ёзугаар механизмнерни эң эки ажыглаары дээш, ажылдың шынарын бедидери база ооң ботүнезин чиигедири дээш шимчээшкин эгелээн.

Тудугнуң бодунуң күш-ажылчы маадырлары, бүдүрүлгениң чаартыкчылары өзүп үнген. Олар янзы-бүрү оруктап, янзы-бүрү белеткелдерлиг Обь хемниң эриинче келгеннер.

Чижээ, Федор Сибов тудугже кандыг-даа билиг чок, бөдүүн ажылчын кижи келген. Экскаваторщиктерниң курзун чедиишкинниг доосхан, бүдүрүлгениң чаартыкчызы Федор Сибов ам күш-ажылдың мурнакчы методунуң инструктору болуп ажылдап турар.

Шеригден халашканының соонда Обьдуң эриинче келген Василий Ильин тудугнуң эң эки экскаваторщиктериниң бирээзи. Кыска хуусааның дургузунда ол экскаватор башкарарының техниказын шиңгээдип алган болгаш эрткен чылын доктаатынган норманы ийи катап ажыр күүсеткен.

Тудугнуң хүндүлел дептеринде машинист Н. М. Труниловтуң, токарь Б. А. Васильевтиң, слесарь С. М. Рослыйның, бетонщик Л. Л. Трусовтуң болгаш күш-ажылдың өске-даа дыка хөй мурнакчыларының аттары бижитинген.

Чурттуң янзы-бүрү дээди өөредилге черлеринден аныяк тускай эртемниглерниң улуг бөлүү тудугда келген. Оларның арзында инженер энергетик Георгий Папофаноспуло, инженер-механик Павел Френкель, инженер-гидротехник Михаил Вотяков, техник-тудугжу Зоя Кузнецова болгаш өскелер-даа бар. Олар бүдүрүлгениң эргежок чугула дуржулгаларын шиңгээдип алганнар, мергежилдиг удуртукчулар кылдыр өскеннер болгаш ам чугула участоктарда ажылдап турарлар.

Обьда болгаш Ангарада Сибирьниң ийи улуг ГЭС-териниң тудугжуларының арaзында онаалданы хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш калбарган. Новосибирск ГЭС-тиң тудугжулары 1954 чылдың күрүне планын Конституция хүнү—декабрь 5-ке чедир, чер ажылдарының планын—ноябрь 7-ге чедир күүседир деп хүлээлгени алганнар.

В. ИВАНОВ,
Новосибирск ГЭС-тиң тудуунуң начальниги. Новосибирск хоорай.

Харысаалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

Кызыл хоорайның Мугур кудумчузунда № 39 бажыңда чурттап турар хамаатгы Игумнова Варвара Леонтьевна Кызыл хоорайның Кызыл партизан кудумчузунда № 5 бажыңның 5 дугаар квартиразында чурттап турар Михаил Васильевич Игумновтан чарлыр дугайында билдириишкин киирип турар.

Ук херекти Кызыл хоорайның улус судунуң 1 участогунуң судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харысаалгалыг редакторнуң 3—62, харысаалгалыг редакторнуң оралакчызының. партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң—3—88. харысаалгалыг секретарының 3—68, пропаганда, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң 4—98, иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

ТС—01825

Культура эргелелиниң типографиязы.